Національний заповідник
“Софія Київська“

Дослідження вмісту саркофага Ярослава Мудрого 2009-2010 рр.

Пошуки та знахідки

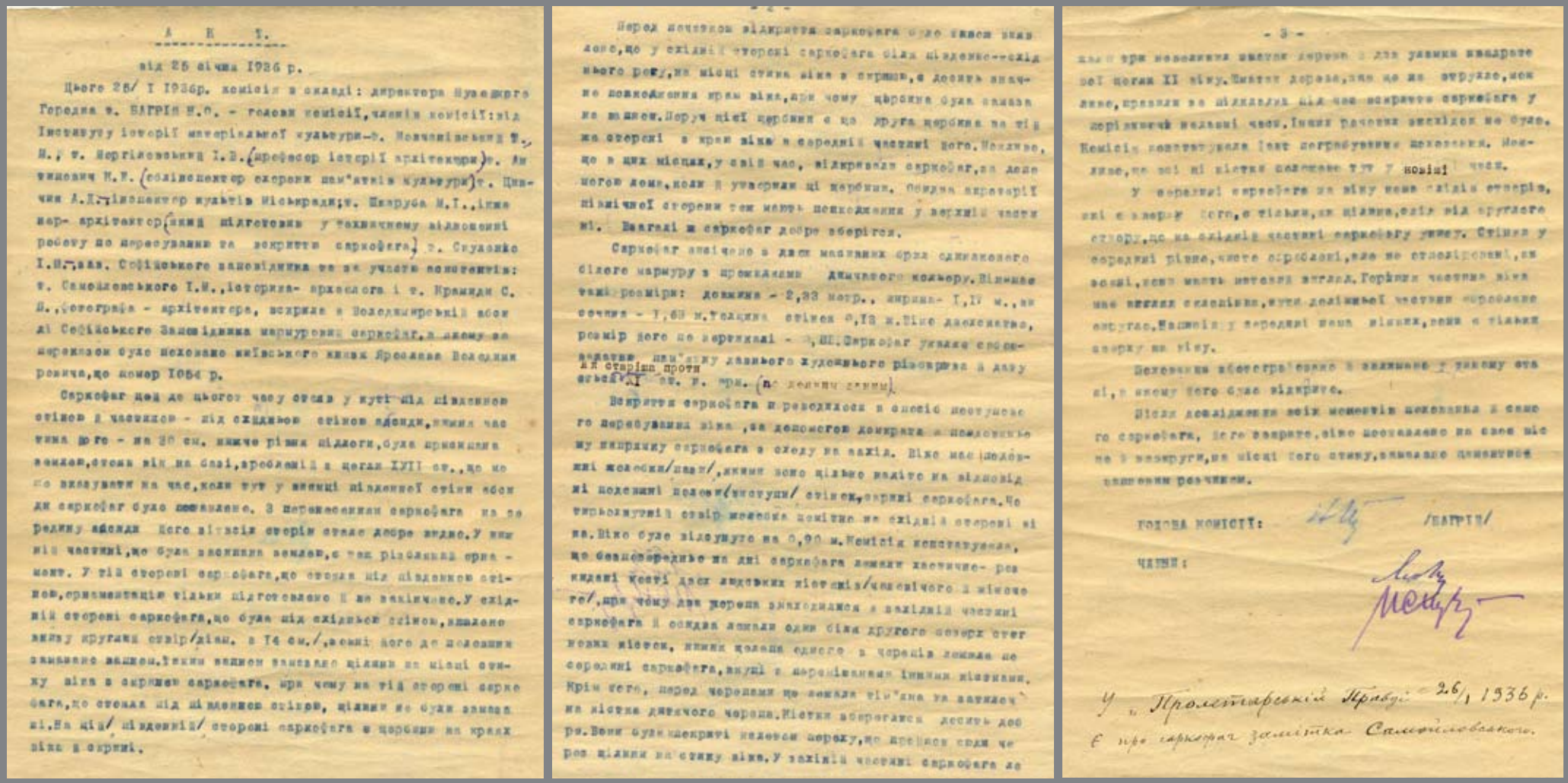

А К Т.

від 26 січня 1936 р.

Цього 26/ I 1936р. комісія в складі: директора Музею Гередня т. БАГРІЯ Н.О. - голова комісії, члени комісії: від Інституту історії матеріальної культури - т. Новгеніївський Т.Н., т. Нергіївський І.В. (професор історії архітектури), т. Ан тинович М.Р. (заліспектор охорони пам'яток культури), т. Цинчик А.Х. - інспектор культів Міськвиконкому, т. Шкруба М.І., інженер- архітектор (який підготовив у технічному відношенні роботу по пересуванню та вкритті саркофага), т. Скуленко І.Н., зам. Софійського заповідника та як участи консультанти: т. Самойловський І.Н., історик- археолог і т. Крамиди С. Н., фотограф - архітектора, вскрили в Володимирській церкві Софійського Заповідника мармуровий саркофаг, в якому за переказом було поховано київського князя Ярослава Володимировича, що помер 1054 р.

Саркофаг над до цього часу стояв у куті під південною стіною з чотирьох - під східньою стіною вдовиці, причому частина його - на 20 см. нижче рівня підлоги, була прикрита землею, стояв він на базі, зробленій в цегли XVII ст., що не дозволяє на час, коли тут у вимощі південної стіни збоку саркофаг було поставлено. З перенесенням саркофага на середину вдовиці його вітрасія створів стояв добре видно. У нижній частині, що була закопана землею, є теж різьблений орнамент. У тій стороні саркофага, що стояла під південною стіною, орнаментація тільки підготовлено й не закінчено. У східній стороні саркофага, що була під східньою стіною, вкладено вузку кругляк стовп/ліщ. з 14 см./, всередині його до половини закладено вапном. Таким вапном заповнено щілини на місці стику віка з скринею саркофага, при чому на тій стороні саркофага, що стояла під південною стіною, щілини не були заповнені. На цій /південній/ стороні саркофага є щербини на кранах віка з скрині.

- 2 -

Перед початком відкриття саркофага було ствердження, що у східній стороні саркофага біля південно-східнього рогу, на місці стику віка з скринею, є досить значне пошкодження краю віка, при чому щербина була знизу на вапном. Поруч цієї щербини є ще друга щербина на тій же стороні з краю віка в середній частині його. Можливо, що в цих місцях, у свій час, відкривали саркофаг, як дещо могов дома, коли й утворили ці щербини. Решта скульптурі північної сторони теж мають пошкодження у верхній частині. Взагалі ж саркофаг добре зберігся.

Саркофаг виготовлено з двох масивних брил одинакового білого мармуру з прожилками. Довжина такі розміри: довжина - 2,33 метр., ширина - 1,17 м., висота - 1,68 м. Товщина стінок 0,13 м. Віко двосхильне, розмір його по вертикалі - 0,31. Саркофаг уявляє собою ... ... старіш проти ... ... ст. р. хр. (по ...).

Вкриття саркофага проводилося в спосіб поступового перебування віка, за допомогою домкрата з поступовим нахилом саркофага в сходу на захід. Віко має подовжні жолобки/пази/, якими воно щільно входить на відповідні подовжні полови/виступи/ стінок, скрині саркофага. Чотирьохкутний отвір жіночого покійника на східній стороні віка. Віко було відсунуто на 0,90 м. Комісія констатувала, що безпосередньо на дні саркофага лежали хаотично- розкидані кості двох людських істотів/чоловічого і жіночого/, при чому два черепи знаходилися в західній частині саркофага й обидва лежали один біля другого обтер тих місцях, якими колись одного з черепів лежала на середині саркофага, якщо з перелічаними іншими місцями. Крім того, перед черепами що лежали тіл'яна та західньої на кістяк дитячого черепа. Кістки збереглися досить добре. Вони були прикриті полотном шовку, що пройшов серед черепа щілини на стику віка. У західній частині саркофага ле

- 3 -

жали три невеликих шматки дерева з для уявити квадратної форми XI віку. Шматок дерева, яке це не вструкле, можливе, правда на підставі від чого покрито саркофага у середньовічні нельзні часи. Інших речових знахідок не було. Комісія констатувала факт потребування дослідження. Можливе, що всі ці кістки поховано тут у новіші часи.

У середині саркофага на віку вони знайшли отвори, які є вперше того, є тільки, як відомо, один від другого отвору, що на східній частині саркофагу лежить. Стінки у середині рівні, чисто оброблені, але не отполіровані, як зовні, вони мають матовий вигляд. Горішня частина віка має вигляд скляниці, крім долішньої частини обрамлено кругло. Нашвидку у середині вони відомі, вони є тільки вперед на віку.

Покійники вбезгрів'ємо в вапнами у такому стані, в якому його було відкрито.

Після дослідження всіх моментів покійника з самого саркофага, його закрито, віко посталено на своє місце з вапнуги, на місці його стику, замазано цементом вапном розчином.

ГОЛОВА КОМІСІЇ: /БАГРІЙ/

ЧЛЕНИ:

У „Пролетарській Правді" 26/1 1936 р. є про саркофаг замітка Самойловського.

Акт відкриття саркофага від 26 січня 1936 р.
(у саркофазі було знайдено два кістяки: чоловічий та жіночий)

Фото вмісту саркофага
1936 р.

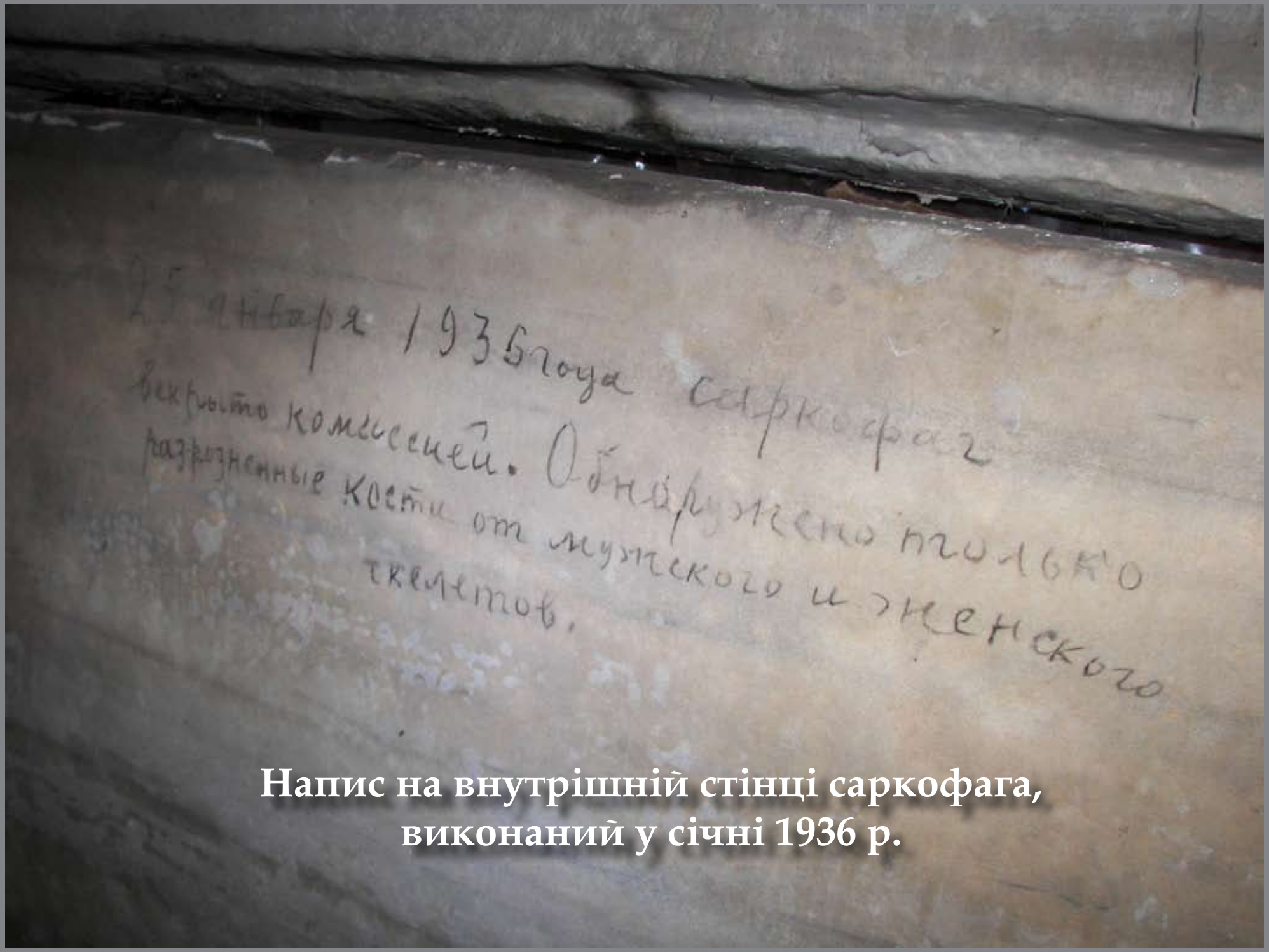

Напис на внутрішній стінці саркофага, виконаний у січні 1936 р.

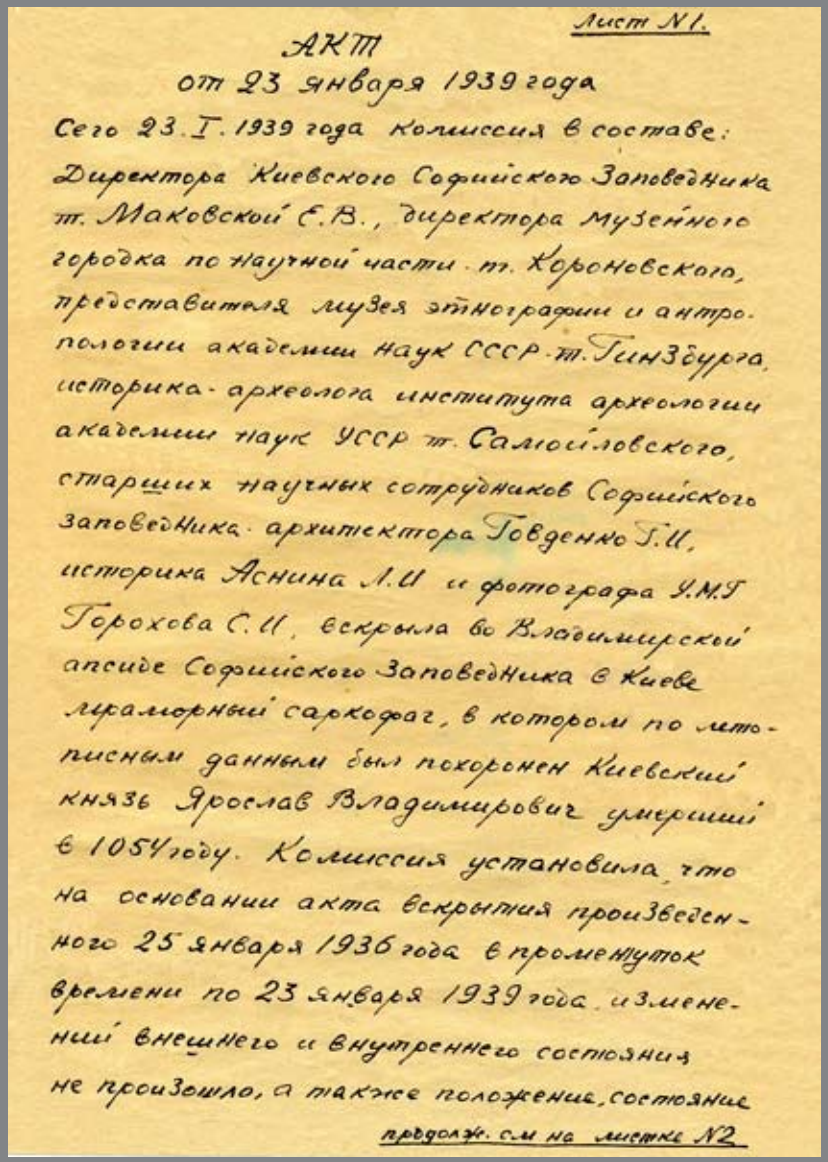

Лист №1.

АКТ
от 23 января 1939 года

Сего 23.I.1939 года комиссия в составе: Директора Киевского Софийского Заповедника т. Маковской Е.В., директора музейного городка по научной части т. Короновского, представителя музея этнографии и антропологии академии наук СССР т. Гинзбурга, историка-археолога института археологии академии наук УССР т. Самойловского, старших научных сотрудников Софийского заповедника архитектора Говденко Г.И, историка Аснина Л.И и фотографа У.М.Г Горохова С.И, вскрыла во Владимирской апсиде Софийского Заповедника в Киеве мраморный саркофаг, в котором по летописным данным был похоронен Киевский князь Ярослав Владимирович умерший в 1054 году. Комиссия установила, что на основании акта вскрытия произведенного 25 января 1936 года в промежуток времени по 23 января 1939 года изменений внешнего и внутреннего состояния не произошло, а также положение, состояние

продолж. см на листке №2

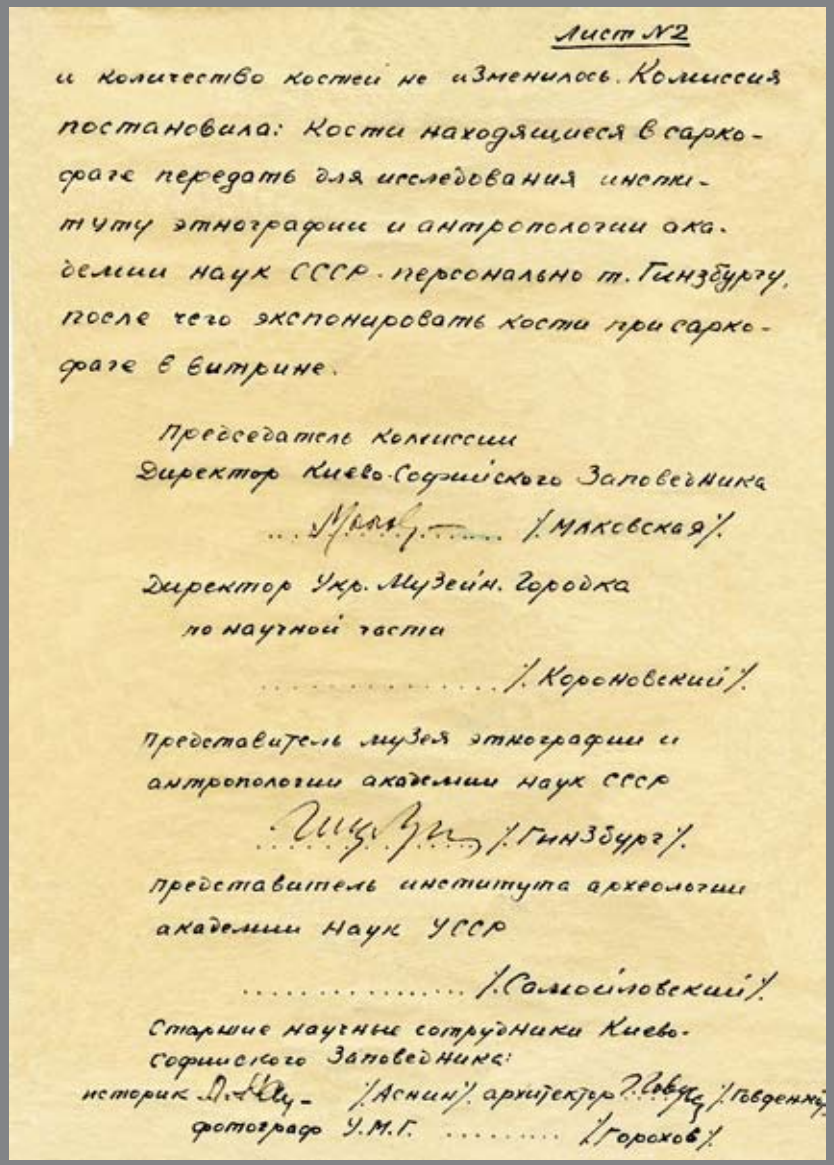

Лист №2

и количество костей не изменилось. Комиссия постановила: Кости находящиеся в саркофаге передать для исследования институту этнографии и антропологии академии наук СССР. персонально т. Гинзбургу, после чего экспонировать кости при саркофаге в витрине.

Председатель комиссии
Директор Киево-Софийского Заповедника
..... /Маковская/.

Директор Укр. Музейн. Городка
по научной части
..... /Короновский/.

Представитель музея этнографии и антропологии академии наук СССР
..... /Гинзбург/.

представитель института археологии академии наук УССР
..... /Самойловский/.

Старшие научные сотрудники Киево-Софийского Заповедника:
историк ..... /Аснин/. архитектор ..... /Говденко/
фотограф У.М.Г. ..... /Горохов/.

Акт про відкриття саркофага від 23 січня 1939 р. (із саркофага вилучили кістки для відправки до музею етнографії та антропології Академії наук СРСР (Ленінград))

Фото присутніх при відкритті саркофага
1939 р.

У лабораторіях Ленінградського інституту етнографії та антропології з кісток, вилучених з саркофага, було складено два кістяки - чоловічий та жіночий. Причому у жіночого кістяка череп був ідентифікований як чоловічий. У результаті анатомічної, антропологічної та рентгенологічної експертиз встановили, що чоловічий кістяк належав людині віком близько 70 років, яка за життя мала зріст 172-175 см., вроджену кульгавість та патологічні зміни у правому тазостегновому суглобі, що настали у зрілому віці. З літописів відомо, що Ярослав Мудрий накульгував з дитинства, а Еймундова сага розповідає про поранення ноги, якого князь зазнав під час битви з печенігами. Помер Ярослав у 75, а за іншими даними – в 65 років. На підставі цих свідчень дійшли висновку, що в саркофазі справді був похований Ярослав Мудрий. Ідентифікувати жіночий кістяк не вдалося, але було висунуто припущення, що він міг належати дружині Ярослава княгині Ірині (Інгігерд), яка померла в 1050 р.

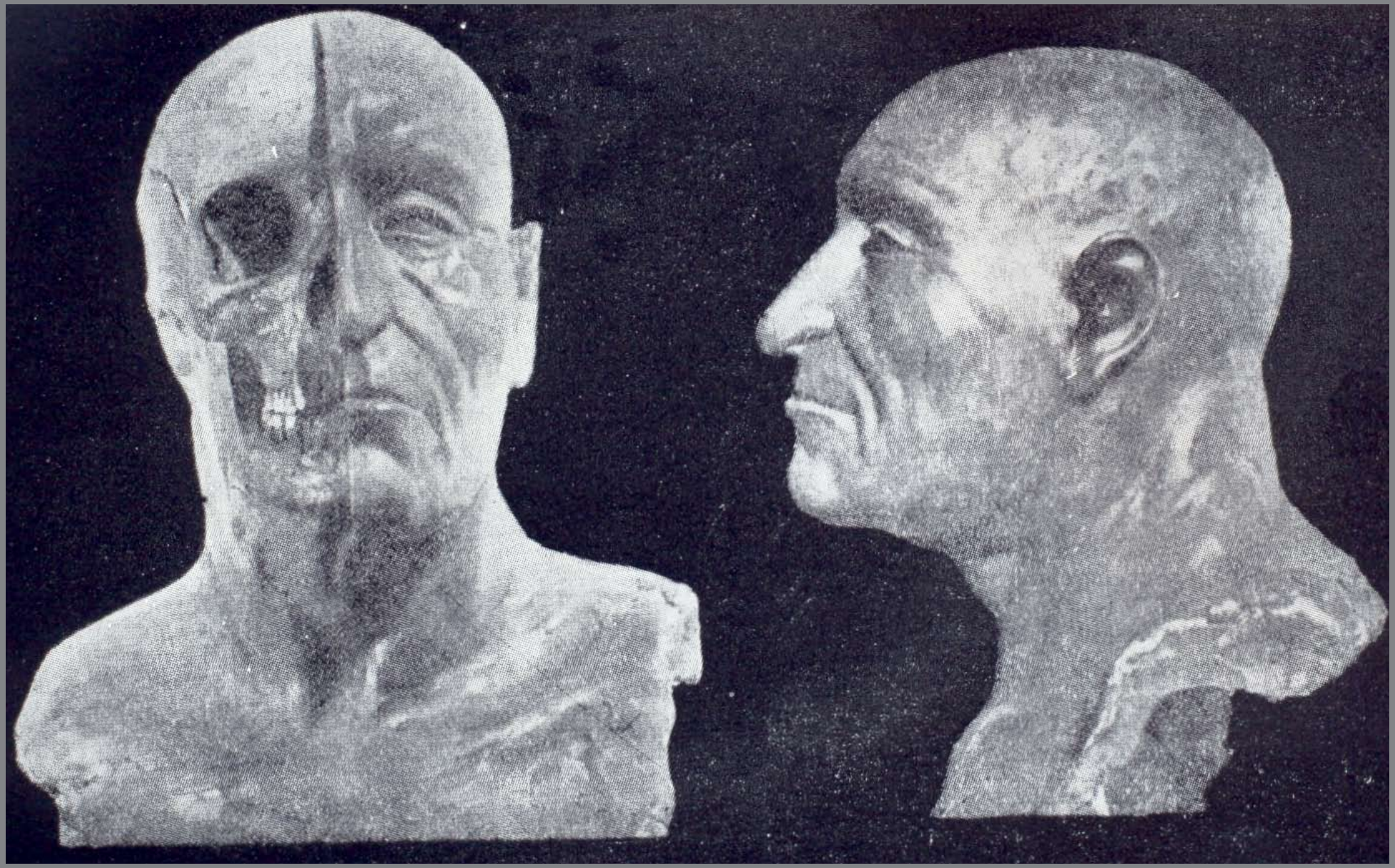

Відтворення зовнішності князя Ярослава Мудрого за методом М.М. Герасимова 1939-1940 рр.

Скульптурний портрет князя Ярослава Мудрого

Автор
М.М. Герасимов

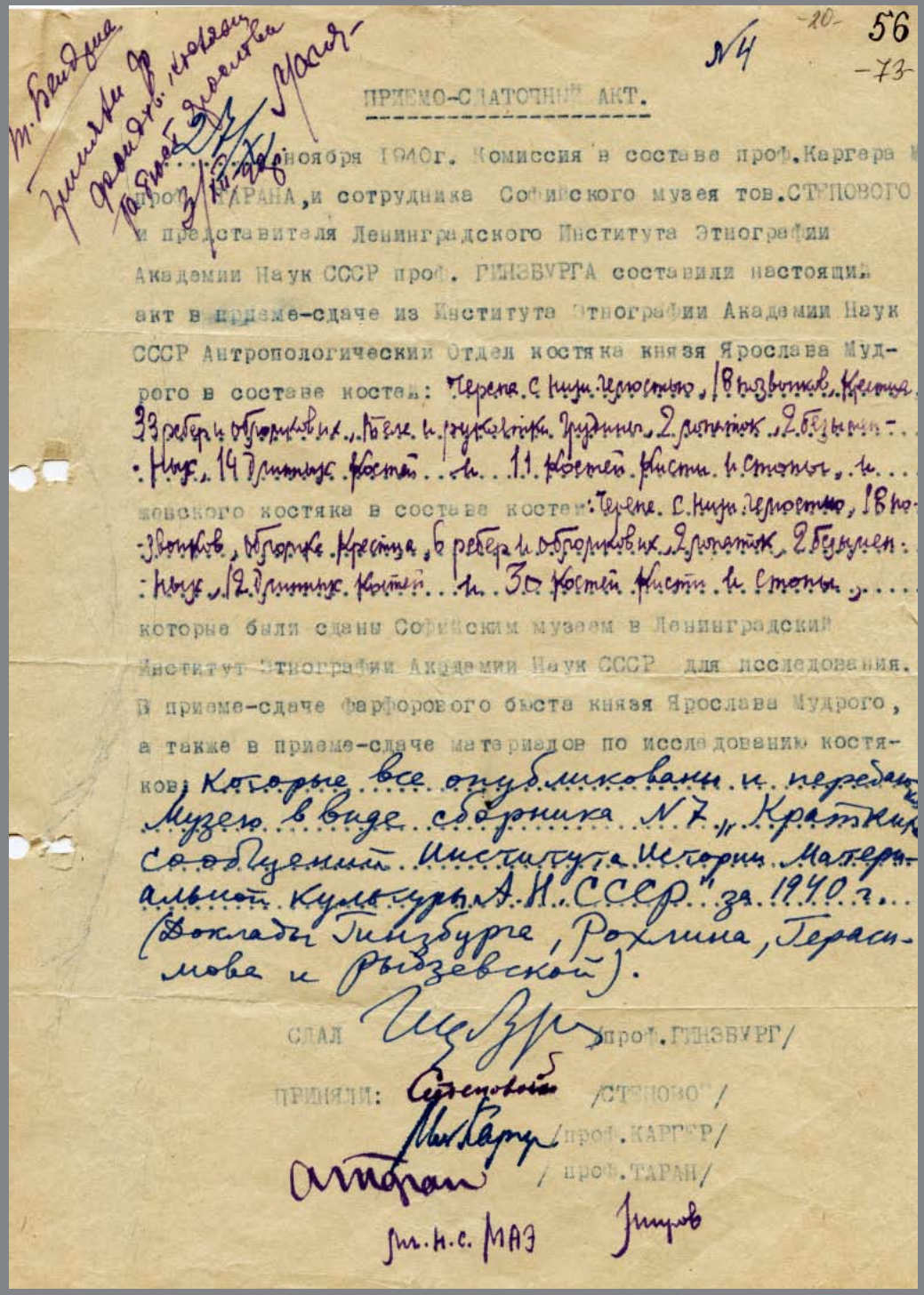

№4 -20- 56 -73-

ПРИЕМО-СДАТОЧНЫЙ АКТ.

...ноября 1940г. Комиссия в составе проф.Каргера М. ...проф.ТАРАНА, и сотрудника Софийского музея тов.СТЕПОВОГО и представителя Ленинградского Института Этнографии Академии Наук СССР проф. ГИНЗБУРГА составили настоящий акт в приеме-сдаче из Института Этнографии Академии Наук СССР Антропологический Отдел костяка князя Ярослава Мудрого в составе костей: Черепа с нижн. челюстью, 18 позвонков, Крестца, 33 ребер и оборников их, Тазе и ключицы, Грудина, 2 лопаток, 2 безымян. нож., 14 длинных костей и 11 костей кисти и стопы, и ... жевского костяка в составе костей: Черепа с нижн. челюстью, 18 позвонков, оборника Крестца, 6 ребер и оборников их, 2 лопаток, 2 безымян. нож., 12 длинных костей и 3 костей кисти и стопы, ... которые были сданы Софийским музеем в Ленинградский Институт Этнографии Академии Наук СССР для исследования. В приеме-сдаче фарфорового бюста князя Ярослава Мудрого, а также в приеме-сдаче материалов по исследованию костяков, которые все опубликованы и переданы Музею в виде сборника N 7 „Краткие сообщения Института Истории Материальной Культуры А.Н.СССР" за 1940 г. (доклады Гинзбурга, Рохлина, Герасимова и Рыдзевской).

СДАЛ /проф.ГИНЗБУРГ/

ПРИНЯЛИ: /СТЕПОВОЙ/

/проф.КАРГЕР/

/ проф.ТАРАН/

мл.н.с. МАЭ

Акт про повернення з Ленінграда 2-х кістяків, вилучених із саркофага та передачу фарфорового бюста князя Ярослава

грудень 1940 р.

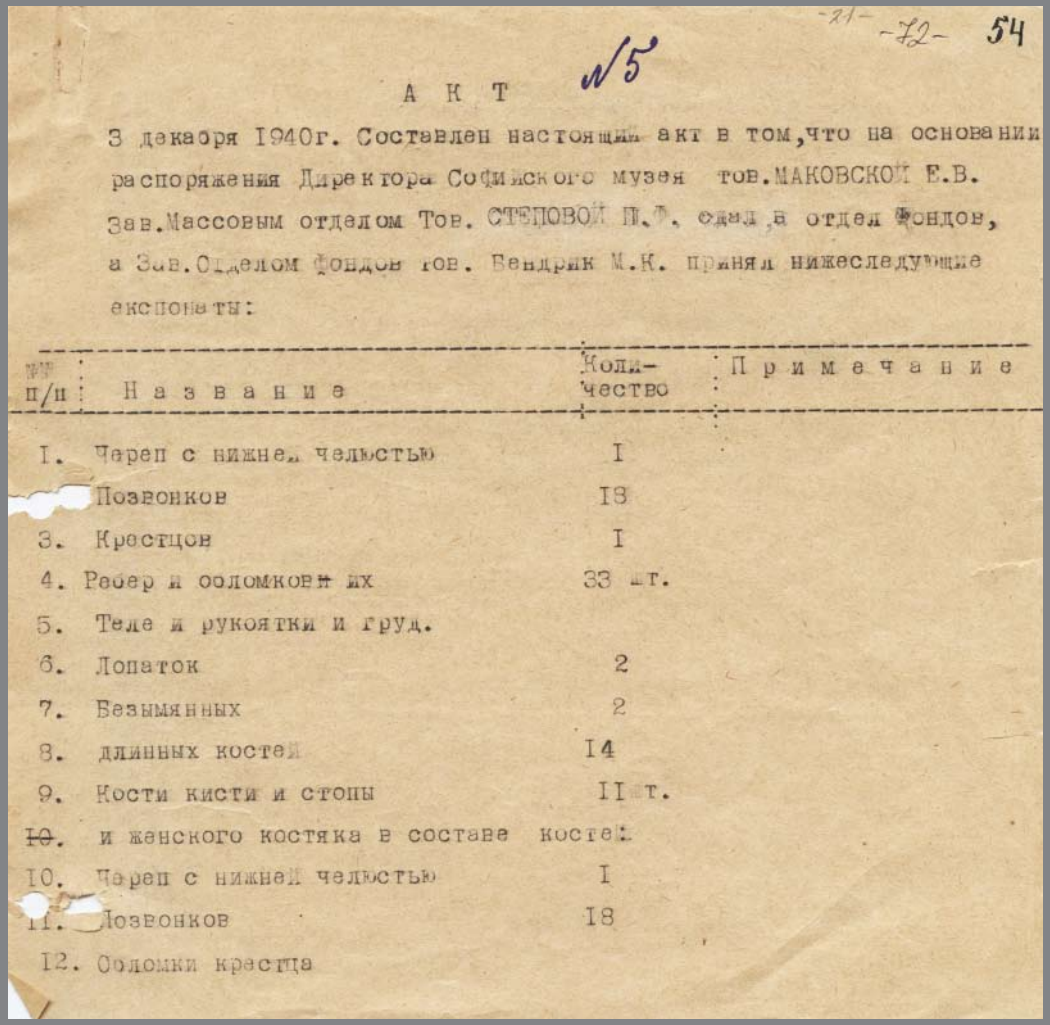

-21- -72- 54

№5

А К Т

3 декабря 1940г. Составлен настоящий акт в том,что на основании распоряжения Директора Софийского музея тов.МАКОВСКОЙ Е.В. Зав.Массовым отделом Тов. СТЕПОВОЙ П.Ф. сдал в отдел Фондов, а Зав.Отделом фондов тов. Бендрик М.К. принял нижеследующие експонаты:

№№ п/п	Название	Количество	Примечание
I.	Череп с нижней челюстью	I	
	Позвонков	I8	
3.	Крестцов	I	
4.	Ребер и осколков их	33 шт.	
5.	Тела и рукоятки и груд.		
6.	Лопаток	2	
7.	Безымянных	2	
8.	длинных костей	I4	
9.	Кости кисти и стопы	II шт.	
~~I0.~~	и женского костяка в составе костей		
I0.	Череп с нижней челюстью	I	
II.	Позвонков	I8	
I2.	Осколки крестца		

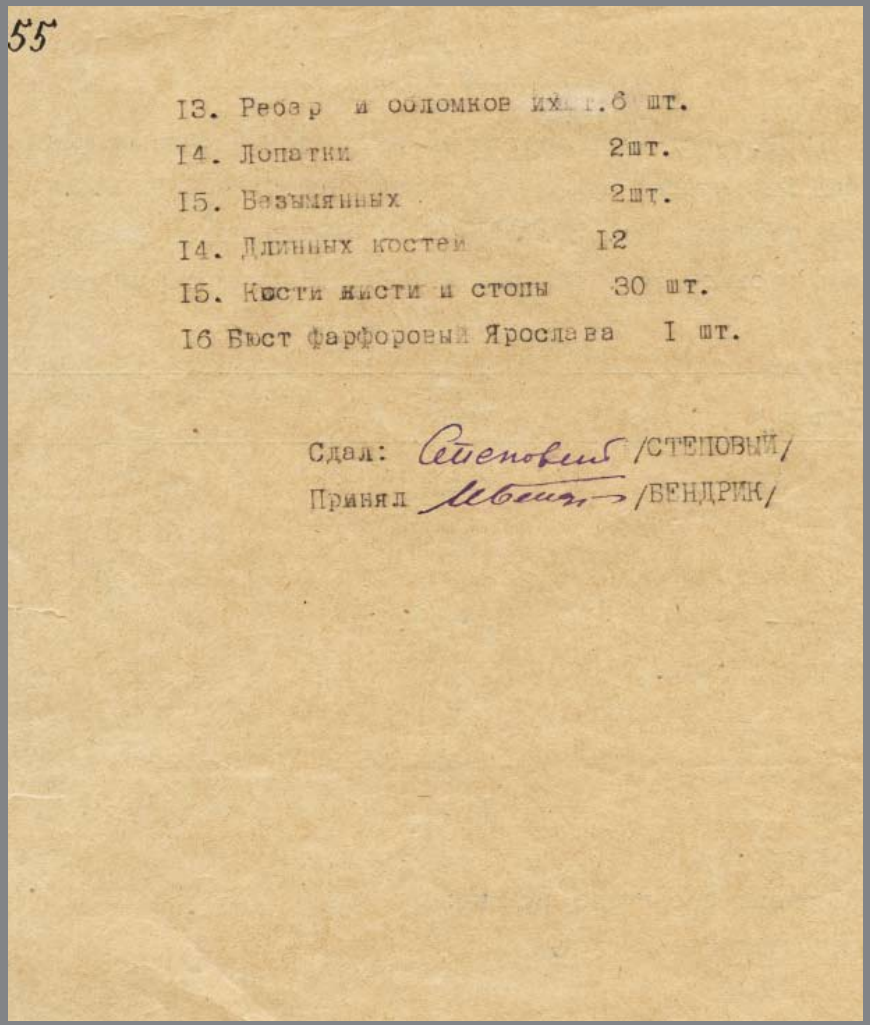

55

I3. Ребер и осколков их шт.6 шт.
I4. Лопатки 2шт.
I5. Безымянных 2шт.
I4. Длинных костей I2
I5. Кости кисти и стопы 30 шт.
I6 Бюст фарфоровый Ярослава I шт.

Сдал: Степовый /СТЕПОВЫЙ/
Принял Мбенд /БЕНДРИК/

Акт прийому двох скелетів до фондів Заповідника
грудень 1940 р.

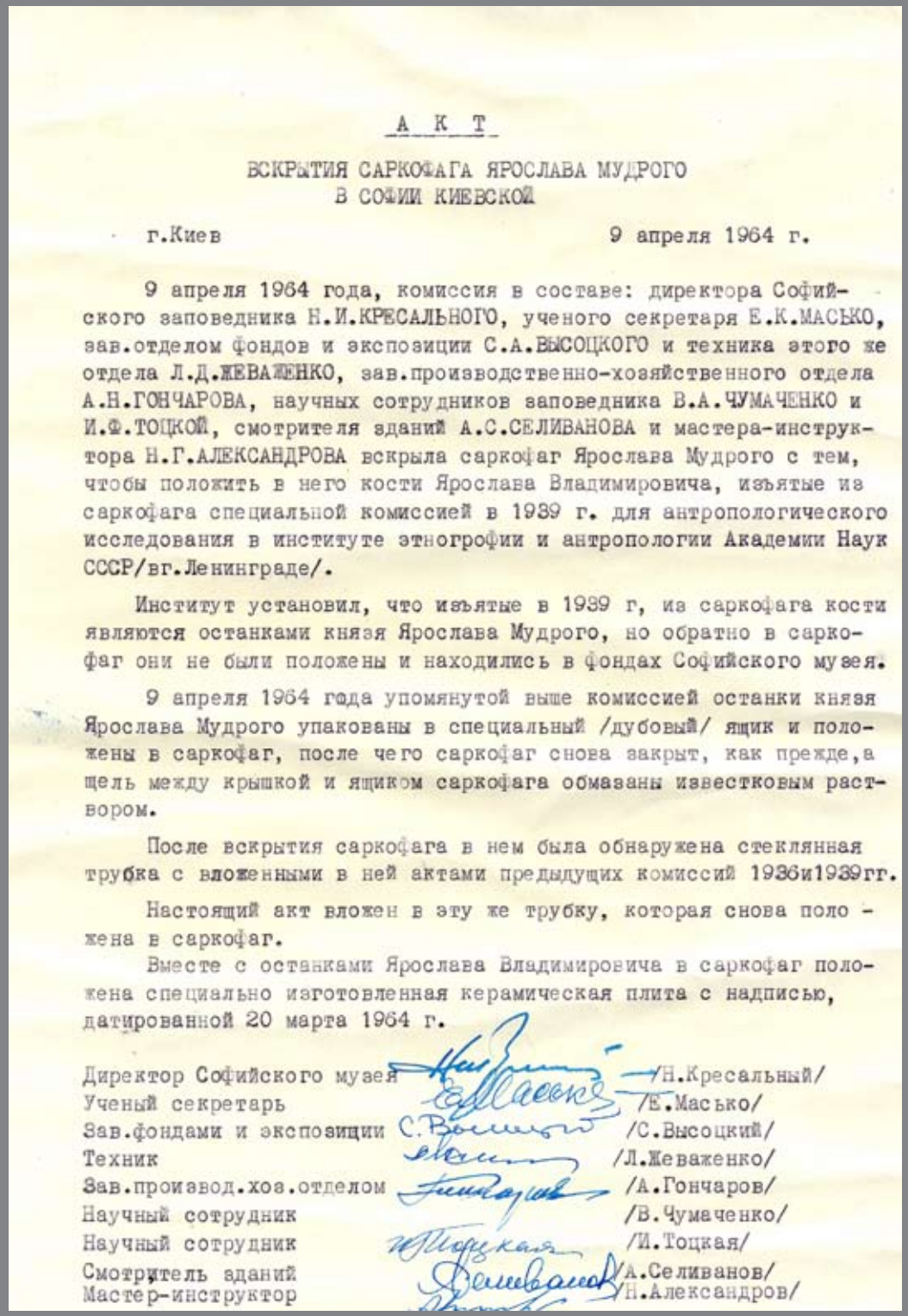

А К Т

ВСКРЫТИЯ САРКОФАГА ЯРОСЛАВА МУДРОГО
В СОФИИ КИЕВСКОЙ

г.Киев 9 апреля 1964 г.

9 апреля 1964 года, комиссия в составе: директора Софийского заповедника Н.И.КРЕСАЛЬНОГО, ученого секретаря Е.К.МАСЬКО, зав.отделом фондов и экспозиции С.А.ВЫСОЦКОГО и техника этого же отдела Л.Д.ЖЕВАЖЕНКО, зав.производственно-хозяйственного отдела А.Н.ГОНЧАРОВА, научных сотрудников заповедника В.А.ЧУМАЧЕНКО и И.Ф.ТОЦКОЙ, смотрителя зданий А.С.СЕЛИВАНОВА и мастера-инструктора Н.Г.АЛЕКСАНДРОВА вскрыла саркофаг Ярослава Мудрого с тем, чтобы положить в него кости Ярослава Владимировича, изъятые из саркофага специальной комиссией в 1939 г. для антропологического исследования в институте этнографии и антропологии Академии Наук СССР/вг.Ленинграде/.

Институт установил, что изъятые в 1939 г, из саркофага кости являются останками князя Ярослава Мудрого, но обратно в саркофаг они не были положены и находились в фондах Софийского музея.

9 апреля 1964 года упомянутой выше комиссией останки князя Ярослава Мудрого упакованы в специальный /дубовый/ ящик и положены в саркофаг, после чего саркофаг снова закрыт, как прежде, а щель между крышкой и ящиком саркофага обмазаны известковым раствором.

После вскрытия саркофага в нем была обнаружена стеклянная трубка с вложенными в ней актами предыдущих комиссий 1936и1939гг.

Настоящий акт вложен в эту же трубку, которая снова положена в саркофаг.

Вместе с останками Ярослава Владимировича в саркофаг положена специально изготовленная керамическая плита с надписью, датированной 20 марта 1964 г.

Директор Софийского музея /Н.Кресальный/
Ученый секретарь /Е.Масько/
Зав.фондами и экспозиции /С.Высоцкий/
Техник /Л.Жеваженко/
Зав.производ.хоз.отделом /А.Гончаров/
Научный сотрудник /В.Чумаченко/
Научный сотрудник /И.Тоцкая/
Смотритель зданий /А.Селиванов/
Мастер-инструктор /Н.Александров/

Акт відкриття саркофага під час якого, згідно акта, до саркофага було покладено останки князя Ярослава Мудрого (?) у дубовому ящику, скляну трубку з актами та керамічну пам’ятну дошку

квітень 1964 р.

Новітні дослідження вмісту саркофага 2009-2010 рр.

ПРОТОКОЛ № 5
ЗАСІДАННЯ ВЧЕНОЇ РАДИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА "СОФІЯ КИЇВСЬКА"

09.09.2009 р. **м. Київ**

Голова – Куковальська Н.М. - генеральний директор Національного заповідника "Софія Київська"

Секретар - Труш І. В. - учений секретар Національного заповідника "Софія Київська"

ПРИСУТНІ:

Члени ради:

1. **Груздо С. М.** - заступник начальника Управління реконструкції забудови, реставрації та збереження історичної спадщини - начальник відділу науково-методичного збереження архітектурної спадщини Управління реконструкції забудови, реставрації та збереження історичної спадщини Мінрегіонбуду України
2. **Гуцуляк Р. Б.** - заступник директора з наукової роботи Державного науково-технологічного центру консервації і реставрації пам'яток "Конрест" Мінрегіонбуду України, кандидат хімічних наук
3. **Івакін Г. Ю.** - член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, заступник директора з наукової роботи Інституту археології НАН України, двічі лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка
4. **Івакіна Л. Г.** – завідувач відділу "Золоті ворота" Національного заповідника "Софія Київська"
5. **Кириленко В. В.** - перший заступник генерального директора Національного заповідника "Софія Київська", дійсний член Українського комітету ICOMOS
6. **Корнієнко В.В.** - провідний науковий співробітник відділу науково - історичних досліджень, кандидат історичних наук
7. **Куковальська Н. М.** - генеральний директор Національного заповідника "Софія Київська", заслужений працівник культури України, член-кореспондент Академії архітектури України, член Бюро УК ICOMOS, член Міжвідомчої ради Національної комісії у справах ЮНЕСКО, **голова** Вченої ради Національного заповідника "Софія Київська"
8. **Куріло О.Ю.** - головний зберігач – завідувач науково-фондового відділу Національного заповідника "Софія Київська"
9. **Марголіна І. Є.** - заступник генерального директора з наукової роботи Національного заповідника "Софія Київська", кандидат історичних наук
10. **Нікітенко Н. М.** - завідувач відділу науково-історичних досліджень Національного заповідника "Софія Київська", доктор історичних наук, професор, заслужений працівник культури України
11. **Остапчук А. М.** – головний художник-реставратор – завідувач науково-реставраційної майстерні Національного заповідника "Софія Київська", художник-реставратор вищої кваліфікаційної категорії
12. **Первухіна Н. В.** - старший науковий співробітник відділу науково-історичних досліджень Національного заповідника "Софія Київська"
13. **Русенко Л. П.** - завідувач відділу "Софійський музей" Національного заповідника "Софія Київська"
14. **Самойленко О. Г.** – головний архітектор Національного заповідника "Софія Київська", дійсний член Українського комітету ICOMOS
15. **Труш І. В.** - учений секретар Національного заповідника "Софія Київська", **секретар** Вченої ради Національного заповідника "Софія Київська"

16. **Цяук Л.І.** – головний архітектор проектів Українського державного науково-дослідного та проектного інституту "УкрНДІпроектреставрація" Мінрегіонбуду України

Запрошені:

17. **Корольова О.А.** - завідувач відділу "Кирилівська церква" Національного заповідника "Софія Київська"
18. **Нікітенко М.М.** - ст. наук. співробітник відділу науково-історичних досліджень
19. **Сегеда С.П.** – д.і.н., професор, головний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ

Порядок денний:

1) **Розгляд та затвердження "Програми антрополого-медичного дослідження кісткових решток князя Ярослава Мудрого" з мармурового саркофагу Софійського собору в Києві.**

/Доповідач – Куковальська Н.М.,
генеральний директор Національного заповідника "Софія Київська",
заслужений працівник культури України
співдоповідачі – Нікітенко Н.М., д.і.н., професор, зав. відділу науково-історичних досліджень Національного заповідника "Софія Київська",
Сегеда Сергій Петрович, д.і.н., професор,
головний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ/

2) **Обговорення та затвердження до друку наукової монографії "Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Частина I: Приділ св. Георгія Великомученика", підготовленої провідним науковим співробітником відділу науково-історичних досліджень Національного заповідника "Софія Київська", к.і.н. В.В. Корнієнком.**

/Доповідач – Корнієнко В.В., провідний науковий співробітник відділу науково - історичних досліджень, кандидат історичних наук/

3) **Обговорення та затвердження до друку путівника "Золоті ворота", підготовленого завідувачем відділу "Золоті ворота" Національного заповідника "Софія Київська" Л.Г. Івакіною**

/Доповідач – Марголіна Ірина Євгенівна,
заступник генерального директора з наукової роботи
Національного заповідника "Софія Київська", кандидат історичних наук/

4) **Розгляд та затвердження 2 нових наукових тем науковим співробітникам заповідника (згідно поданих заявок):**
   a) **Гайдуку В.М.**, молодшому науковому співробітнику науково-фондового відділу – "Археологічні дослідження Софії Київської та її подвір'я 1909 – 2000 рр.";
   b) **Костючку О.В.**, молодшому науковому співробітнику відділу науково-інформаційних технологій та видавничої роботи – "Історія Національного заповідника "Софія Київська".

I. СЛУХАЛИ:
Куковальська Н.М. – Від часу останнього дослідження саркофагу Ярослава Мудрого, проведеного у 1939 р. фахівцями Ленінградського науково-дослідного інститут етнографії та антропології АН СРСР, минуло 70 років. Сьогодні з'явилися нові методи досліджень,

Відкриттю саркофага передувало проведення Вченої ради НЗСК. Протокол засідання Вченої ради 9 вересня 2009 р.

зокрема – генна інженерія та нові технології дослідження, як, наприклад, комп'ютерна реконструкція тощо. Нові технічні засоби дають більш досконалу можливість дослідити кістки, які зберігаються в саркофазі Ярослава Мудрого. Наше спілкування з науковцями профільних технічних і медичних інститутів тільки утвердили нас в нашому прагненні на сучасному етапі сучасними методами дослідити вміст саркофагу. Цю ідею підтримав і Президент України. За його сприяння було знайдено меценатів проекту, фахівців та базу для проведення досліджень.

Відповідальним виконавцем є *Сегеда С.П.,* д.і.н. за спеціальностями "етнологія" та "антропологія", професор, головний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ, співвиконавцем - *Михайличенко Б.В.*, д.м.н., професор, завідувач кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця, які разом з науковцями заповідника – *Нікітенко Н.М.*, д.і.н., професором, завідувачем відділу науково-історичних досліджень та *Марголіною І.Є.*, к.і.н., заступником ген. директора з наукової роботи розробили *Програму антрополого-медичного дослідження кісткових решток князя Ярослава Мудрого.* Групу дослідників очолює Нікітенко Н.М.

Нікітенко Н.М. - Доповіла історію та проблематику питання *(додаток 1).*

Сегеда С.П. – Ознайомив присутніх з *Програмою антрополого-медичного дослідження кісткових решток князя Ярослава Мудрого (додаток № 2),* розробленою з урахуванням новітніх досягнень науки.

Виступили:

Івакін Г.Ю. – Підтримав необхідність проведення досліджень на сучасному науковому рівні, оскільки за останні десятиліття можливості науки та розвиток технічних засобів досягли якісно нового рівня. Важливо виконати документальну фотозйомку кісткових решток, рентгенограми, антропологічні дослідження, аналіз ДНК, що дасть можливість вченим відповісти на питання про наявність тих чи інших хвороб, у тому числі й спадкових, а також - харчування, дієти, поранення тощо.

Куковальська Н.М. - Поставила на голосування членів Вченої ради пропозиції:

1. Прийняти за основу *Програму антрополого-медичного дослідження кісткових решток князя Ярослава Мудрого (додаток № 2),* розроблену *Сегедою С.П.*, д.і.н. за спеціальностями "етнологія" та "антропологія", професором, головним науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ, *Михайличенком Б.В.*, д.м.н., професором, завідувачем кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця разом з науковцями заповідника – *Нікітенко Н.М.*, д.і.н., професором, завідувачем відділу науково-історичних досліджень, керівником групи дослідників та *Марголіною І.Є.*, к.і.н., заступником ген. директора з наукової роботи Національного заповідника "Софія Київська".

Результати голосування:
«за» – одноголосно, «проти» – 0, «утримались» – 0.

УХВАЛИЛИ:

1. **Прийняти за основу *Програму антрополого-медичного дослідження кісткових решток князя Ярослава Мудрого (додаток № 2),* розроблену *Сегедою С.П.*, д.і.н. за спеціальностями "етнологія" та "антропологія", професором, головним науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ, *Михайличенком Б.В.*, д.м.н., професором, завідувачем кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця разом з науковцями заповідника – керівником групи дослідників *Нікітенко Н.М.*, д.і.н., професором, завідувачем відділу науково-історичних досліджень та *Марголіною І.Є.*, к.і.н., заступником ген. директора з наукової роботи Національного заповідника "Софія Київська".**

Голова **Н.М. Куковальська**

Секретар **І.В. Труш**

Членами Вченої ради Заповідника одноголосно було прийнято рішення про відкриття саркофага та дослідження його вмісту відповідно до сучасних методик.

Протокол засідання Вченої ради. Ухвала Вченої ради. вересень 2009 р.

Програма антрополого-медичного дослідження кісткових решток князя Ярослава Мудрого

1) Морфологічний опис і антропометричні дослідження, які дозволять визначити стать, вік та антропологічні риси людей, скелети яких знаходяться в саркофазі князя Ярослава Мудрого.
2) Гістологічний аналіз кісткових решток для контролю даних антропометричних досліджень.
3) Медико-анатомічні дослідження патологічних відхилень у будові кісток чоловічого скелета, метою яких є перевірка літописних свідчень про хвороби та травми опорно-рухового апарату князя Ярослава Мудрого.
4) Застосування найновіших молекулярно-генетичних методів (аналіз складу ДНК і наявності амінокислот), які дають можливість беззастережно визначити рік поховання Ярослава, стать і вік людини, кісткові рештки якої знаходяться поруч із скелетом князя і з'ясувати їх родинні зв'язки.
5) Сучасні генні дослідження, які дозволять ідентифікувати кісткові рештки дружини і дочок князя Ярослава, що за літописними свідченнями знаходяться у Франції, Німеччині й Угорщині.
6) Відтворення зовнішності князя Ярослава та особи, похованої поруч із ним, сучасними методами комп'ютерної графіки.

Відповідальний виконавець – Сегеда Сергій Петрович, доктор історичних наук за спеціальностями «етнологія» та «антропологія», професор, головний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАНУ

Співвиконавець – Михайличенко Борис Валентинович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця.

Фотофіксація вмісту саркофага під час його відкриття 10 вересня 2009 р.

Вилучення вмісту саркофага 10 вересня 2009 р. генеральний директор Заповідника Куковальська Н.М. (тримає ящик з кістяком), заступник генерального директора Заповідника Кириленко В.В. (тримає пам'ятну дошку та скляну капсулу з актами), науковий співробітник Заповідника Гайдук В.М. (тримає газети, які знаходилися у саркофазі)

Члени комісії та представники Заповідника присутні на відкритті саркофага
Стоять (зліва-направо): Груздо С.М., Куковальська Н.М., Марголіна І.Є., Нікітенко Н.М., Сегеда С.П., Самойленко О.Г., Остапчук А.М.,
сидять (зліва-направо): Кириленко В.В., Михайличенко Б.В.

Прес-конференція про відкриття та дослідження саркофага для представників масмедія 10 вересня 2009 р.
Інтерв'ю надають Н. Куковальська, С. Сегеда, Н. Нікітенко, Г. Івакін

А К Т

відкриття саркофагу Ярослава Мудрого

у Софійському соборі

м. Київ **10 вересня 2009 р.**

10 вересня 2009 р. комісія у складі: генерального директора Національного заповідника «Софія Київська» Куковальської Н.М., першого заступника генерального директора Кириленко В.В., заступника генерального директора з наукової роботи к.і.н. Марголіної І.Є., зав. відділу науково-історичних досліджень д.і.н., проф. Нікітенко Н.М., зав. науково-фондового відділу–головного зберігача Куріло О.Ю., зав. відділу «Софійський музей» Русенко Л.П., заступника директора Інституту археології НАНУ, д.і.н., член-кор. НАНУ Івакіна Г.Ю., д.і.н., проф. археолога-антрополога Сегеди С. П., відкрила саркофаг Ярослава Мудрого у Софійському соборі з метою вилучення його вмісту для подальшого дослідження.

Відкриття саркофагу здійснювала бригада реставраторів (ДП-2 ЗАТ „КМСНРПВМ" ім. Ю.А. Колесника).

При відкритті було зафіксовано часткове запилення внутрішньої частини саркофагу та присутність різкого запаху, ймовірно хімічного походження.

У процесі руху кришки саркофагу мало місце відпадання розчину, яким у 1964 р. було здійснено герметизацію саркофагу.

Із саркофагу було вилучено:

- ящик з останками похованих у саркофазі історичних осіб;
- скляну трубку з вкладеними в неї актами попередніх комісій 1936 р., 1939 р. та 1964 р.;
- керамічну плиту з написом датованим 20 березня 1964 р.
- 3 (три) газети датовані 9 квітня 1964 р. («Правда», «Известия», «Комсомольская правда»)
- 6 (шість) фотографій з зображенням Софійського собору

Все вилучене з саркофагу, у супроводі охоронця, було перенесено до спеціально виділеної кімнати (науково-фондового відділу у Братському корпусі заповідника, праве крило, кімната № 2,) та опечатано.

Генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська» _____ **Куковальська Н.М.**

Перший заступник генерального директора _____ **Кириленко В.В.**

Заступник генерального директора з наукової роботи, к. і. н. _____ **Марголіна І.Є.**

завідувач відділу науково-історичних досліджень, д.і.н., проф. _____ **Нікітенко Н.М.**

завідувач науково-фондового відділу–головний зберігач _____ **Куріло О.Ю.**

завідувач відділу «Софійський музей» _____ **Русенко Л.П.**

заступник директора Інституту археології НАНУ, д.і.н., член-кор. НАНУ _____ **Івакін Г.Ю.**

д.і.н., проф. археолог-антрополог _____ **Сегеда С.П**

Акт відкриття саркофага
10 вересня 2009 р.

Відкриття дубового ящика з останками
11 вересня 2009 р.

Відкриття дубового ящика з останками.

У ящику виявлено лише один кістяк.

11 вересня 2009 р.

Складання кістяка
11 вересня 2009 р.

Дослідження кістяка із ящика, знайденого у саркофазі 11 вересня 2009 р.

А К Т
відкриття ящика з останками поховання
та скляної колби з саркофагу Ярослава Мудрого

м. Київ **11 вересня 2009 р.**

11 вересня 2009 р. комісія у складі: Генеральний директор Національного заповідника "Софія Київська", заслужений працівник України, член-кореспондент Академії архітектури України, член Бюро УК ICOMOS **Куковальська Н.М.**, перший заступник генерального директора Національного заповідника "Софія Київська" **Кириленко В.В.**, к.і.н., заступник генерального директора з наукової роботи Національного заповідника "Софія Київська" **Марголіна І.Є.**, д.і.н., професор, заслужений працівник України, зав. відділу науково-історичних досліджень Національного заповідника "Софія Київська" **Нікітенко Н.М.**, зав. науково-фондового відділу–головний зберігач Національного заповідника "Софія Київська" **Куріло О.Ю.**, учений секретар Національного заповідника "Софія Київська" **Труш І.В.**, старший науковий співробітник науково-фондового відділу Національного заповідника "Софія Київська" **Горак І.А.**, д.і.н., професор, головний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ **Сегеда С.П.**, д.мед.н., професор, зав. кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.Богомольця **Михайличенко Б.В.**, к.мед.н., асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця **Біляков А.М.**, відкрила ящик з останками поховання з саркофагу Ярослава Мудрого.

Ящик дерев'яний, клеєний, жовто-коричневого кольору, лакований, зі зйомною верхньою кришкою; без пошкоджень та тріщин. На ящику з торцевої частини в нижньому лівому куті міститься металева табличка розмірами 4х2,5 см з написом "Академия архитектуры № 948" (російською мовою). Табличка фіксована двома металевими цвяхами. Розміри ящика: l – 70 см, b – 24,8 см, h – 21,3 см.

Верхню кришку ящика було знято без особливих зусиль. На шовковій тканині червоного кольору знаходився кістяк можливо однієї людини:

1. стегнові кістки – 2 шт.
2. великі гомілкові кістки – 2 шт.
3. малі гомілкові кістки – 2 шт.
4. плечові кістки – 2 шт.
5. лопатки – 2 шт.
6. ліктьові кістки – 2 шт.
7. променева кістка – 1 шт.
8. повздовжні кістки - 2 шт.
9. залишки крижця – 1 шт.
10. ребра – 6 шт.
11. ключиця – 1 шт.
12. хребці – 18 шт.
13. нижня щелепа – 1 шт. (на ній 5 зубів, інші лунки вільні, краї не згладжені, кутні зуби фіксовані до щелепи пластичним матеріалом темно-коричневого кольору. 1 зуб вільно розташований).
14. череп – 1 шт. (містить 6 зубів, краї не згладжені, фіксовані аналогічним матеріалом). Дефекту кісток не виявлено.
15. дрібні кістки стоп та окістя – 35 шт.

В ящику також міститься паперовий згорток, перев'язаний мотузкою. В ньому знаходяться:

1. ребер фрагменти – 2 шт.
2. хребців фрагменти – 2 шт.
3. не встановлених фрагментів – 5 шт.

У цьому ж згортку виявлені муміфіковані залишки, що схожі на кожана. На папері згортку надруковано результати медичного дослідження дівчини Мухіної Марії 1915 року народження. Текст датований 1926 р.

Всі кістки сухі, сторонній запах не відмічається, ознак хімічного консервування не виявлено.

Також з саркофагу було вилучено закорковану скляну колбу довжиною 24 см, діаметром 2,5 см. Після видалення гіпсової корки, з неї вийнято згорток, який складався з трьох актів попередніх комісій 1936 р., 1939 р., 1964 р. Папір без ознак стороннього втручання.

У саркофазі знаходилось 6 фотографій з зображенням Софійського собору:

1. Фотографія ч/б, 18,5х29,5 см. Софійський собор XI ст. Північна внутрішня галерея. Загальний вигляд на саркофаг. Фотопапір глянцевий. Стан збереження – задовільний.;
2. Фотографія ч/б, 17,5х23,5 см. Фоторепродукція. Загальний вигляд на комплекс споруд Софійського монастиря з південного боку. Фотопапір глянцевий. Стан збереження – задовільний, надірвано правий бік.;
3. Фотографія ч/б, 17х23,5 см. Софійський собор XI ст. Вигляд з північно-західного боку. Фотопапір глянцевий. Стан збереження – задовільний.;
4. Фотографія ч/б, 17х23 см. Софійський собор XI ст. Вигляд з південного боку. Фотопапір глянцевий. Стан збереження – задовільний, на зворотній стороні напис олівцем "Автор Сопоцько. 1.02.1956 р. б/ негативу";
5. Фотографія ч/б, 17х23 см. Софійський собор XI ст. Вигляд з південного боку. Фотопапір глянцевий. Стан збереження – задовільний, частково піднято емульсійний шар;
6. Фотографія ч/б, 18,5х24 см. Софійський собор XI ст. Вигляд зі східного боку. Фотопапір матовий "agfa Bravira". Стан збереження – задовільний, залом нижнього правого кута.

Генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська» — **Куковальська Н.М.**

Перший заступник генерального директора — **Кириленко В.В.**

Заступник генерального директора з наукової роботи — **Марголіна І.Є.**

Завідувач відділу науково-історичних досліджень — **Нікітенко Н.М.**

Завідувач науково-фондового відділу–головний зберігач — **Куріло О.Ю.**

Учений секретар — **Труш І.В.**

Старший науковий співробітник науково-фондового відділу — **Горак І.А.**

Головний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ — **Сегеда С.П**

Завідувач кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця — **Михайличенко Б.В.**

Асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О. Богомольця — **Біляков А.М.**

Акт відкриття ящика з останками та скляної колби з саркофага Ярослава Мудрого 11 вересня 2009 р. (згідно Акта з кісток, знайдених в саркофазі, було складено один скелет)

Дослідження кістяка науковцями Національного медичного університету ім. О. Богомольця.
(кандидат медичних наук І.В. Дзевульська з помічником)

Дослідники надають інформацію заступнику генерального директора Заповідника з наукової роботи І.Є. Марголіній

Наявний кістяк піддали рентгенологічному, анатомічному та антропологічному дослідженням. Було зроблено томографію та проведено сканування, що дасть можливість відтворити зовнішність похованої у саркофазі людини та зробити об’ємну модель кістяка

Проведення досліджень кістяка (сканування) проводять представники ДП “Київгеоінформатика“.

Огляд кістяка директором Новгородського науково-просвітницького центру “Наследие“, кандидатом історичних наук Д.В. Пехимським (Росія)

Проведення томографічних досліджень на базі медичної клініки “Борис“ (Київ) за сприяння кандидата історичних наук Д.В. Пехимського (Росія)

За даними томографічних досліджень професор Панченко в лабораторії М.М. Герасімова відтворює зовнішність людини, похованої у саркофазі

Довідка про попередні результати медико-антропологічної експертизи кістяка людини із саркофага князя Ярослава Мудрого

Впродовж вересня-грудня 2009 року групою фахівців-анатомів й антропологів під керівництвом докт. істор. наук, проф., головного наук. співр. ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАНУ Сегеди С.П. та докт. мед. наук, зав. кафедрою суд.-мед. експертизи НМУ ім. Богомольця Михайличенка Б.В. проводилась медико-антропологічна експертиза кісткових решток людини, що знаходились в саркофазі Ярослава Мудрого на момент його відкриття 11 вересня 2009 року. Метою дослідження, яке ще не завершено, є ідентифікації даного скелета з одним із двох кістяків, котрі, на припущення фахівців, могли належати київському князю Ярославу Мудрому, його другій дружині Інгігерд (Ірині) чи сину Всеволоду.

За підсумками дослідження на сьогодні з'ясовано таке:

1) Кісткові рештки, вилучені із саркофага Ярослава Мудрого, представлені черепом з нижньою щелепою та майже повним набором кісток посткраніального скелета (відсутні лише грудина, більшість ребер, кістки кистей та деякі кістки стоп). Стан кісток задовільний.

2) Анатомічне та рентгенологічне дослідження кісток даного скелета засвідчило відсутність патологій, властивих кістяку Ярослава Мудрого, детальний опис і фотофіксація яких була здійснена ленінградськими вченими В.В.Гінзбургом і Д.Г.Рохліним в 1940 р. Особа, кістки якої було вилучено із саркофагу, була молодшою від князя, вік якого відомий з історичних та антропологічних джерел.

3) Статево-вікові і краніологічні ознаки дослідженого черепа повністю співпадають з відповідними параметрами черепа особи, похованої поруч із тлінними рештками Ярослава Мудрого, які було наведено в статті В.В.Гінзбурга – керівника антропологічного дослідження кісткових решток, виявлених в саркофазі князя в 1939 році.

4) Досліджений череп, ймовірно, належав жінці 45-55 років, яку за комплексом краніологічних ознак можна віднести до кола північних європеоїдів. Разом із тим, остаточне визначення статі особи, череп якої було вилучено із саркофага Ярослава Мудрого 11 вересня 2009 р., стане можливим після проведення додаткових досліджень із залученням сучасних методів аналізу ДНК.

5) Всі залучені методи дослідження засвідчили значну дисгармонію між масивною будовою черепа і відносно грацильною будовою кісток посткраніального скелета. Одночасно виявлена певна невідповідність між віковими, фізичними та патологічними характеристиками поясу верхніх та нижніх кінцівок, для з'ясування причин якої слід продовжити дослідження, застосувавши новітні наукові методики.

Докт. істор. наук, проф. С. Сег Сегеда С.П.

Довідка про попередні результати медико-антропологічної експертизи кістяка людини із саркофага Ярослава Мудрого. Згідно цієї довідки, досліджений науковцями кістяк не належить князю Ярославу Мудрому. Цей факт спонукав до проведення пошуку останків Ярослава Мудрого.

Дослідні роботи з пошуку останків Ярослава Мудрого

ДЕ ОСТАНКИ ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ КИЇВСЬКОГО ЯРОСЛАВА МУДРОГО?

Останки великого князя Київського Ярослава Мудрого довгі віки зберігалися в пошані в мармуровім гробі в Соборі Св. Софії в Києві. Року 1944-го німці, виходячи з Києва, дозволили забрати — на прохання декого з українців, — і останки Великого Князя Ярослава. Ці останки разом з Чудотворним Образом Св. Миколая т. зв. "Мокрого" (пам'ятка XI віку), що також переховувався в Св. Софії на хорах, опинилися в руках одної особи. Коли цю особу року 1952-го запитано, де вона поділа останки Великого Князя Ярослава, і де Чудотворний Образ Святого Миколая, відказала: "Сховані на еміграції в добрих руках". Особа ця живе тепер в Нью Йорку, і зовсім не ясно, чому вона ховає великі й святі пам'ятки всеукраїнського значення... Це ж пам'ятки всього українського народу, а не окремої особи.

[Митрополит Іларіон.]

[Іларіон, Митрополит (Огієнко Іван Іванович, 14 січня 1882, м. Брусилів Київ. губ. — 29 березня 1972, м. Вінніпеґ, Канада)]. Де останки Великого Князя Київського Ярослава Мудрого? // Віра й культура. Вінніпеґ, 1954. Травень. Ч. 7. С. 2 обкл.

Науковцями Заповідника було знайдено замітку Митрополита Іларіона (І.І. Огієнка) у журналі "Віра й культура", згідно якої останки князя Ярослава були вивезені з Києва під час ВВв.

Замітка Митрополита Іларіона (І.І. Огієнка) у журналі

"Віра й культура" (Вінніпеґ).

1954, травень

Цитата з 3-тьої сторінки:

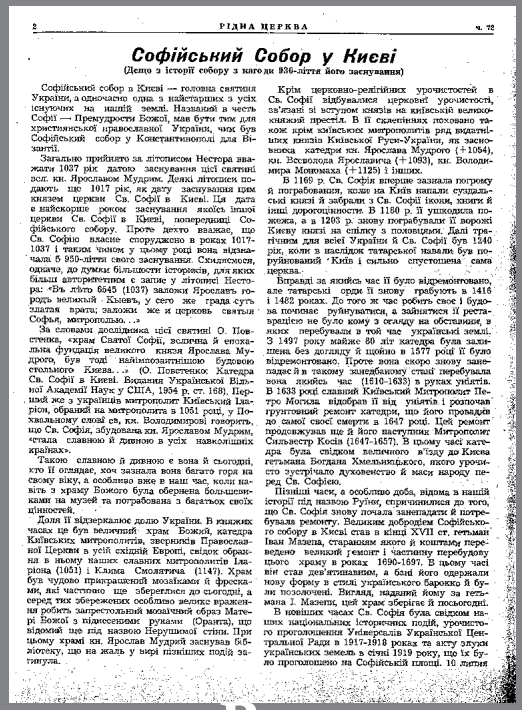

2 РІДНА ЦЕРКВА ч. 72

Софійський Собор у Києві

(Дещо з історії собору з нагоди 950-ліття його заснування)

Софійський собор в Києві — головна святиня України, а одночасно одна з найстарших з усіх існуючих на нашій землі. Названий в честь Софії — Премудрости Божої, мав бути тим для християнської православної України, чим був Софійський собор у Константинополі для Візантії.

Загально прийнято за літописом Нестора вважати 1037 рік датою заснування цієї святині вел. кн. Ярославом Мудрим. Деякі літописи подають цю 1017 рік, як дату заснування цим князем церкви Св. Софії в Києві. Ця дата є найскорше роком заснування якоїсь іншої церкви Св. Софії в Києві, попередниці Софійського собору. Проте дехто вважає, що Св. Софію вважне споруджено в роках 1017-1037 і таким чином у цьому році вона відзначала 5 950-ліття свого заснування. Скидаємося, однак, до думки більшости істориків, для яких більш авторитетним є запис у літописі Нестора: «Въ лѣто 6545 (1037) заложи Ярославъ городъ великый - Кыевъ, у сего же града сутъ златыя врата; заложи же и церковь святыя Софьи, митрополью. . .»

За словами дослідника цієї святині О. Повстенка, «храм Святої Софії, велична й епохальна фундація великого князя Ярослава Мудрого, був тоді найімпозантнішою будовою столього Києва. . .» (О. Повстенко: Катедра Св. Софії в Києві. Видання Української Вільної Академії Наук у США, 1954 р. ст. 168). Перший же з українців митрополит Київський Іларіон, обраний на митрополита в 1051 році, у Похвальному слові єв. кн. Володимирові говорить, що Св. Софія, збудована кн. Ярославом Мудрим, «чтала славною й дивною в усіх навколишніх країнах».

Такою славною й дивною є вона й сьогодні, хто її оглядає, хоч зазнала вона багато гора на свому віку, а особливо вже в наш час, коли навіть з храму Божого була обернена большевиками на музей та пограбована з багатьох своїх цінностей.

Доля її відзеркалює долю України. В книжих часах це був величний храм Божий, катедра Київських митрополитів, звернивів Православної Церкви в усій східній Европі, свідок обрання в ньому наших славних митрополитів Іларіона (1051) і Клима Смолятича (1147). Храм був чудово прикрашений мозаїками й фресками, які частково ще збереглися до сьогодні, а серед тих збережених особливо велике враження робить запрестольний мозаїчний образ Матері Божої з піднесеними руками (Оранта), що відомий ще під назвою Нерушимої стіни. При цьому храмі кн. Ярослав Мудрий заснував бібліотеку, що на жаль у вирі пізніших подій загинула.

Крім церковно-релігійних урочистостей в Св. Софії відбувалися церковні урочистості, зв'язані зі вступом князів на київський великокняжий престіл. В її скленіннях поховано також крім київських митрополитів ряд видатніших князів Київської Руси-України, як засновника катедри кн. Ярослава Мудрого (+1054), кн. Всеволода Ярославича (+1093), кн. Володимира Мономаха (+1125) і інших.

В 1169 р. Св. Софія вперше зазнала погрому й пограбування, коли на Київ напали суздальські князі й забрали з Св. Софії ікони, книги й інші дорогоцінності. В 1180 р. її знищила пожежа, а в 1203 р. знову пограбували її ворожі Києву князі на спілку з половцями. Далі трагічним для всієї України й Св. Софії був 1240 рік, коли в наслідок татарської навали був порушений Київ і сильно спустошена сама церква.

Вправді за якийсь час її було відремонтовано, але татарські орди її знову грабують в 1416 і 1462 роках. До того ж час робить своє і будова починає руйнуватися, а зайнятися її реставрацією не було кому з огляду на обставини, в яких перебували в той час українські землі. З 1497 року майже 80 літ катедра була залишена без догляду й щойно в 1577 році її було відремонтовано. Проте вона скоро знову занепадає й в такому занедбаному стані перебувала вона якийсь час (1610-1635) в руках унїатів. В 1633 році славний Київський Митрополит Петро Могила відобрав її від унїатів і розпочав грунтовний ремонт катедри, що його провадив до самої своєї смерти в 1647 році. Цей ремонт продовжував ще й його наступник Митрополит Сильвестр Косів (1647-1657). В цьому часі катедра була свідком величного в'їзду до Києва гетьмана Богдана Хмельницького, якого урочисто зустрічало духовенство й маси народу перед Св. Софією.

Пізніш часу, а особливо доба, відома в нашій історії під назвою Руїни, спричинилися до того, що Св. Софія знову почала занепадати й потребувала ремонту. Великим добродієм Софійського собору в Києві став в кінці XVII ст. гетьман Іван Мазепа, стараннями якого й коштами переведено великий ремонт і частинну перебудову цього храму в роках 1690-1691. В цьому часі він став дев'ятипавним, а бані його одержали чину форму в стилі українського барокко й були позолочені. Виглядь, надавий йому за гетьмана І. Мазепи, цей храм зберігає й посьогодні.

В новіших часах Св. Софія була свідком наших національно історичних подій, урочистого проголошення Універсалів Української Центральної Ради в 1917-1918 роках та акту злуки українських земель в січні 1919 року, що їх було проголошено на Софійській площі. 10 лютня

Видання: "Рідна церква", "Український православний церковно-релігійний журнал", РІК XVI, жовтень-грудень 1967

"Варто тут згадати історію останків засновника катедри кн. Ярослава Мудрого, що перебували в спеціяльному мармуровому саркофазі. Коротко перед вибухом другої світової війни в 1939 році большевики розкрили саркофаґ, в якому був похований кн. Ярослав Мудрий. Відділили кості цього князя від інших костей, що там знаходилися, й післали до Ленінграду для дослідження. Потім ці кості повернули назад до Києва. В Києві комуністична влада не вложила ці кості назад до саркофаґу, а наказала сторожові Софійського заповідника-музею закопати. Він ці кості не закопав, а сховав у скринку і заховав. Так вони були сховані в нього аж до часу, коли під час другої світової війни за німецької окупації прибув до Києва Владика Ніканор. Тоді цей сторож передав ці кості Владиці Ніканорові для збереження. Владика Архієпископ Ніканор зберігав їх у своєму кабінеті у шафі. Коли почалася евакуація Києва 1943 р., Владика Архиєпископ Ніканор не мав змоги вивезти їх і тим самим врятувати їх від евентуального знищення. Натомість 8 жовтня 1943 р. взяв їх з Києва, потрактувавши це як "військову здобич", майор німецького війська Пауль фон Денбах (в своєму часі -- сотник української армії Павло Дмитренко) і 9 жовтня 1943 р. вивіз до Варшави. Там передав він кості кн. Ярослава Мудрого на переховок ВПР Архиєпископу Палладію, який, як відомо, заопікувався ними та подбав вивезти їх до Америки. Правдоподібно вони знаходяться в ВПР Архиєпископа Палладія й по цей день. Звичайно, на нашу думку, така велика реліквія повинна знаходитися не в приватних руках, а найкраще було б, як би ці кості зберігалися в Церкві-Пам'ятнику в Бавн Бруку."

Подібні свідчення було знайдено у статті П. Одарченка в Українському православному церковно-релігійному журналі

Петро Матула
(Вашингтон)

Добрий день, пані Ірино!
10 хвилин тому, ми з Олею розмовляли з п. Галиною Петренко і Оля попрохала її повторити ту історію з Повстенком (директор заповідника 1941-1943 рр.) про яку п. Галина колись розповідала Олі. Отже, скоро після війни, у Ауґсбурзі опинився гурт української інтелегенції, який влаштовував цікаві доповіді. Пані Галина їх слухала. Там доповідав і О. Повстенко. При доповіді Повстенка про Софію, виринуло питання про мощі Ярослава Мудрого. Пані Галина каже, що дуже добре пригадує що сказав Повстенко : мощі Я. Мудрого є з нами. На додаткові питання, Повстенко сказав, що не може сказати де, але їх вивезли. Нічого більше п. Галина не могла додати.
З повагою Матула

Шановна пані Ірино!
Вчора я послав Вам телефон пані Г. Петренко. Сьогодні ми почули від нашого знайомого в Чікаго що він досить багато знає про справу костей Я.М. Я коротенько описав про це пані Тамарі Скрипці з УВАН. Копію цього листа я подаю нижче. В ньому Ви знайдете телефон Олексія Коновала з яким Вам варто буде сконтактуватися.

«Ми щойно натрапили на додаткове джерєло інформацій про кості Я.М. Олексій Коновал, що відає фундацією Багряного, знає багато про писанину і прилюдне обговорення долі костей ЯМ. Тоді були заанґажовані і Багряний і адвокати і священики і був складений протокол у кого ті кості зберігалися. Коновал може подати числа Нових Днів у яких про це писалося і т.п.
З повагою Матула

Листування заступника генерального директора Заповідника з наукової роботи І.Є. Марголіної з представниками української діаспори з питання пошуку останків Ярослава Мудрого

Michael Hertz, P.E.
95 Orient Way, #5BC, Rutherford, NJ 07070
Tel 201/460-0190;

14-го квітня, 2010 р.

До ВШПані Нелі Куковальської
Генерльного Директора
Заповтника "Св. Софія Київська"
вул. Володимирська, 24
Київ. 01034

Високоповажана Пані Куковальська!

Було приємно стінути Вас і поговорити про справи, які турбують Вас і мене, хоч може не в однаковій мірі, - а саме, вивезення з Киева останків князя Ярослава Мудрого на Захід та невідома треперішня їхня доля.

В другій половині дня стрінув мого приятеля В'ячеслава ("Славка") Вишневського і розповів йому про мої безуспішні пошуки останків Ярослава Мудрого. На моє здивовання дістав від нього надзвичайно цікаві інформації.

Одначе, заки подавати ці інформації, варто сказати кілька слів про дієвих осіб, які виступають у розповіді Славка Вишневського.

Протопресвітер Володимир Вишневський, був священником УАПЦ на Волині (м. Ковель) під час німецької окупації. Після переїзду Архиєп. Ніканора з Києва на Волинь, отець Володимур став його секретарем. Був евакуований перед наступом совєцької армії в Німеччину, як "супровідник" Архиєпископа Ніканора . На еміґрації був членом Священного Синоду УАПЦ та настоятелем парафії в Парижі. Був в курсі церковних справ як в Україні під час окупація так і на еміграції. Помер в 1968 році.

Архиєпископ Ніканор був возведений у єпископський сан в лютому, 1942 році в Пінску та призначений вікарним єпископом УАПЦ з тимчасовим осідком в Києві. Вдійсности він керував УАПЦ в Києві і на Східній Україні під час німецької окупації. Був евакуований з Києва спочатку на Волинь, а потім до Німеччини перед наступом совєцької армії. На еміграції, після смерти Митрополита Полікарпа, очолив УАПЦ на Еміграції з титулом Митрополита.

Полковник німецької жандармерії в Києві, прізвище якого Славко не пригадує. Полковник знав українську мову, навіть прізвище кінчалось на "...енко", одначе німці вважали його чистокровним "арійцем". Він не був членом української поліції. (Припускаю, що його прізвище можна відшукати в архівах КҐБ, бо таких осіб в німецькій жандармерії не було багато...)

Архиєпископ Палладій, в мирі Петро Руденко, міністер фінансів в Укр. Народній Республіці. На еміграції став священником Православної Церкви в Польщі, яка була в молитовному єднанні з Вселенським Патріярхом, і ніхто не квестіював його "канонічности". В лютому, 1941 був висвячений на єпископа Краківського і Лемківського. Приїхавши до США він не увійшов у склад УПЦ, "канонічність" якої він ставив під сумнівом, а створив окрему Церкву, УАПЦ в Екзилі.

Отець Іван Ткачук, з Буковини. Висвячений на священника Румунської Православної Церкви, "кононічність" якої також ніхто не ставив під сумнів. Емігрувавши до США прилучився до УАПЦ в Екзилі, яку очолював Архиєп. Палладій. Мав кращу теологічну освіту, як більшість нашого священста на еміграції. Мав дві доньки: - Любу, з якою я ходив до колледжу і її порівнюючи добре знав, і молодшу доньку, якої я не стрічав. Помер отець Іван в 1990 році

Розповідь "Славка" Вишневського є слідуюча:

З приближенням совєцько-німецького фронту до Києва, німецька окупаційна адміністрація та більшість українських церковних і громадських діячів Києва, які боялись переслідувань совєцької влади за їхню про-українську діяльність, залишили Київ. Місто було в руках фронтових військових частин і місцевому населенню та біженцям вступ до міста був заборонений.

Одначе ця заборона не відносилась до полковника німецької жандармерії Вже коли біженці виїхали з Києва, він вернувся в Київ - і на прохання Архиєпископа Ніканора ***він вивіз його особисті речі а крім того - він захватив ікону Миколи "Мокрого" та останки Ярослава Мудрого зі Святої Софії,*** *з інтенцією передати ці реліквії для Архиєпископа Ніканора.*

Лист Михайла Гереця до генерального директора Заповідника Куковальської Н.М. з інформацією щодо місця знаходження останків князя Ярослава
14 квітня 2010 р.

Одначе коли він вернувся, то ешалон з біженцями, включно з Архиєп. Ніканором, вже відїхав. Треба дати признання полковникові, що він цих реліквій не викинув, а довіз до Генерал-Губернаторства (Польща) і - мабуть на визнаючись в тонкощах "кононічности" православних ієрархів, - передав їх у руки Архиєп. Палладія, який хоч був українським єпископом, але не тої самої юрисдикції, до якої належав Архиєпископ Ніканор.

Архиєп. Палладій вивіз ікону Миколи Мокрого і останки Ярослава Мудрого спочатку до Німеччини, а після війни - до США. Ікона спочатку була виставлена в церкві УАПЦ в Екзилі на Broom Street *в Мангатані,* (якої я був членом*), а потім була перенесена до Катедри Святого Духа в Брукліні, де вона знаходиться дотепер. Адреса :* Holy Trinity Cathedral, 185 S. 5-th Street, Brooklyn, NY 11211. *Тел.* (718) 388-4723; *Настоятель:* V.Rev. Wolodymyr Wronskyj *Тел.* (631) 266-5962 .

Парафія на Broom street *зняла "шати" з ікони і зробила копії ікони розміру почтової картки і поширювала ці копії між прихожанам парафії.* (Копія ікони була також і в мене і вона досі десь є, але покищо я не зміг її відшукати)

Коли православному єпископу ікона завжди пригодиться, (а спеціально ікона з XI-го століття!), то останки людини, яка не була проголошена святою, навіть якщо ця людина була Київським князем, то ці останки великої церковної вартости не предсавляють...

Треба дати кредит Архиєп. Палладію, що він - подібно, як німецький полковник жандармерії, - остранків Ярослава Мудрого не залишив, мадруючи з Польщі до Німеччини, а потім до США. А що не знав , що з ними зробити, то передав їх для схоронення до найбільш надійного священника, - отця Івана Ткачука. Отець Іван Ткачук мав помешкання Мангатані і він переховував останки Ярослава Мудрого у себе під ліжком... (Владика Палладій тоді мав помешкання в досить бідній секції південного Бронксу)

Це є приблизна розповідь Славка Вишневського...

Лишається тепер дуже важливе питання: що сталося з остранками Ярослава Мудрого після смерти отця Івана Ткачука?

Від себе можу додати, що розповідь Славка Вишневського є цілком ймовірна.. В мене все виринало питання, як ікона Миколи "Мокрого" з Києва могла опинитись в руках Архиєп. Палладія, який під час II-ї світової війни перебував в Польщі і ніколи не був у Києві. Розповідь Славка дає відповідь на моє питання.

Це покищо все, що я можу Вам цим разом подати

З правдивою пошаною до Вас,

Михайло Герець

Михайло Герець.

P.S. Лист цей я перечитав по телефоні для Славка Вишневського і він є згідний з його змістом.

Я запитував також Славка, чи він би зміг поїхати до посольства України в Ню Йорку стінути Вас, якщо б Ви бажали з ним говорити. Його відповідь була позитивна.

Відповідно до цього листа та іншої віднайденої інформації кістяк князя Ярослава та чудотворна ікона Миколи Мокрого (з київського Софійського собору) архієпископом Палладієм (через Польщу та Німеччину) були вивезені до США

МАРТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

У ЧОТИРЬОХ ТОМАХ

ТОМ І

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА

Документи, матеріяли, християнський самвидав України

Упорядкували і зредаґували
Осип Зінкевич і Олександер Воронин

Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка
та
Видавничий Фонд Комітету побудови пам'ятника
св. п. митр. Василеві Липківському

Торонто **1987** **Балтимор**

УМОВИ ПРАЦІ У КИЄВІ 1942 РОКУ

Умови, в яких довелось працювати єпископові Ніканорові після прибуття до Києва, яскраво змальовує він сам у листі до архиєпископа Полікарпа. (Наводиться з деякими скороченнями).

[125]

ЛИСТ ЄП. НІКАНОРА

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Приїхали ми в Київ запізно, бо в нашім посіданні осталися тільки йно три церкви: Андріївський собор, церква на Солом'янці та на Деміївці. Всі прочі церкви в руках Параски.[1] Застали ми в Києві всього нашого духовенства 8 душ (два священики і два диякони в Андріївському соборі,

Сторінки 117-118

Маю також благодатний образ Святителя Миколи Мокрого, перед котрим дуже люблю молитися. Маю Св. антимінс Петра Могили.

З листа епископа Ніканора дізнаємося, що у 1942 р. образ святителя Миколи Мокрого знаходився в його помешканні.

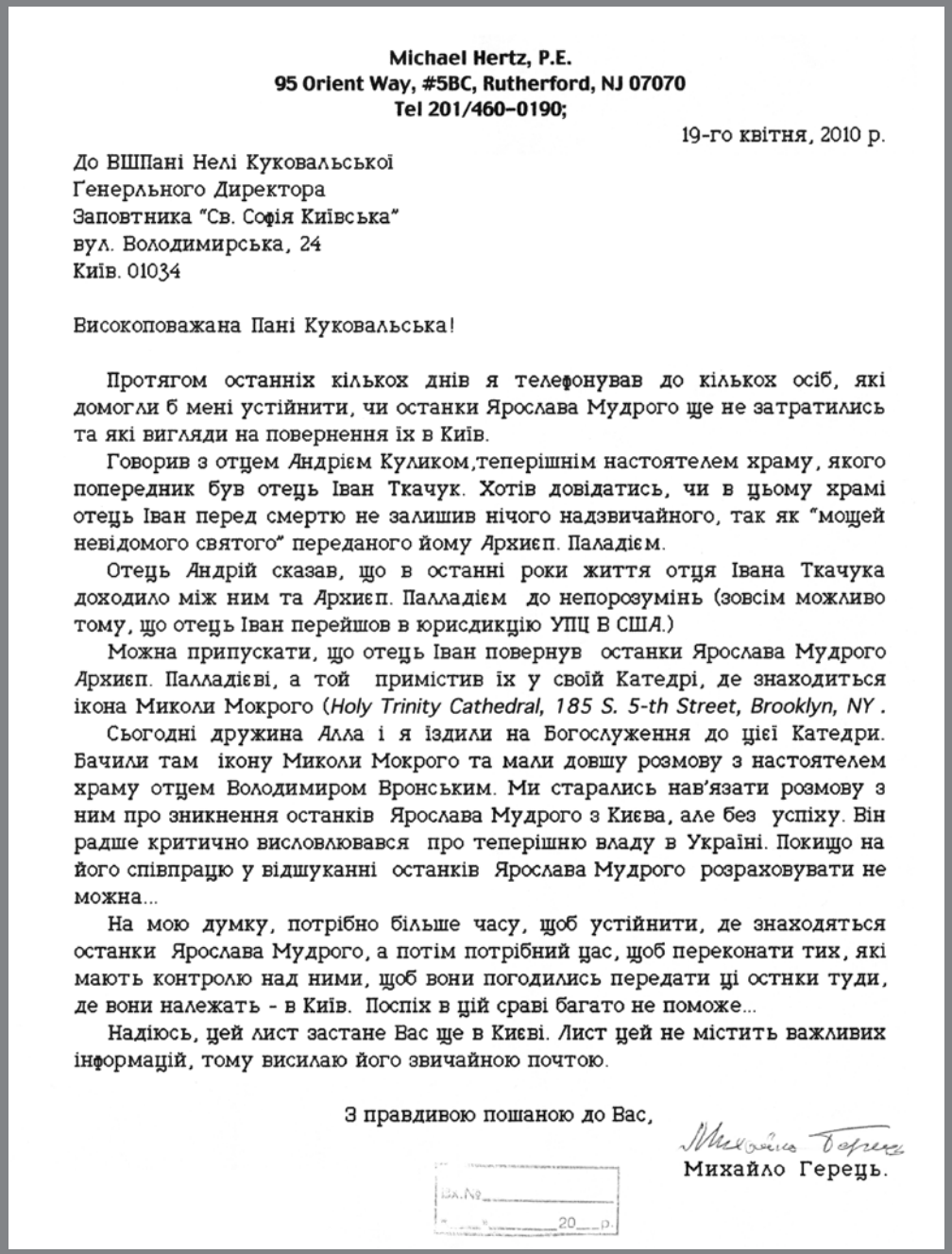

Michael Hertz, P.E.
95 Orient Way, #5BC, Rutherford, NJ 07070
Tel 201/460-0190;

19-го квітня, 2010 р.

До ВШПані Нелі Куковальської
Ґенерльного Директора
Заповтника "Св. Софія Київська"
вул. Володимирська, 24
Київ. 01034

Високоповажана Пані Куковальська!

Протягом останніх кількох днів я телефонував до кількох осіб, які домогли б мені устійнити, чи останки Ярослава Мудрого ще не затратились та які вигляди на повернення їх в Київ.

Говорив з отцем Андрієм Куликом,теперішнім настоятелем храму, якого попередник був отець Іван Ткачук. Хотів довідатись, чи в цьому храмі отець Іван перед смертю не залишив нічого надзвичайного, так як "мощей невідомого святого" переданого йому Архиєп. Паладієм.

Отець Андрій сказав, що в останні роки життя отця Івана Ткачука доходило між ним та Архиєп. Палладієм до непорозумінь (зовсім можливо тому, що отець Іван перейшов в юрисдикцію УПЦ В США.)

Можна припускати, що отець Іван повернув останки Ярослава Мудрого Архиєп. Палладієві, а той примістив їх у своїй Катедрі, де знаходиться ікона Миколи Мокрого (*Holy Trinity Cathedral, 185 S. 5-th Street, Brooklyn, NY* .

Сьогодні дружина Алла і я їздили на Богослуження до цієї Катедри. Бачили там ікону Миколи Мокрого та мали довшу розмову з настоятелем храму отцем Володимиром Вронським. Ми старались нав'язати розмову з ним про зникнення останків Ярослава Мудрого з Києва, але без успіху. Він радше критично висловлювався про теперішню владу в Україні. Покищо на його співпрацю у відшуканні останків Ярослава Мудрого розраховувати не можна...

На мою думку, потрібно більше часу, щоб устійнити, де знаходяться останки Ярослава Мудрого, а потім потрібний цас, щоб переконати тих, які мають контролю над ними, щоб вони погодились передати ці остнки туди, де вони належать - в Київ. Поспіх в цій сраві багато не поможе...

Надіюсь, цей лист застане Вас ще в Києві. Лист цей не містить важливих інформацій, тому висилаю його звичайною почтою.

З правдивою пошаною до Вас,

Михайло Герець.

Вх.№ _____
"____" _____ 20___ р.

Лист Михайла Гереця до генерального директора Куковальської Н.М. 19 квітня 2010 р.

У листі висловлюється припущення, що кістяк зберігається у церкві Святої Трійці м. Нью-Йорка

Фото Н. Булавицької (секретарки директора Софійського заповідника О. Повстенка 1941-1943 рр.) із синами, яка надіслала із США листа з інформацією про останки Ярослава Мудрого.

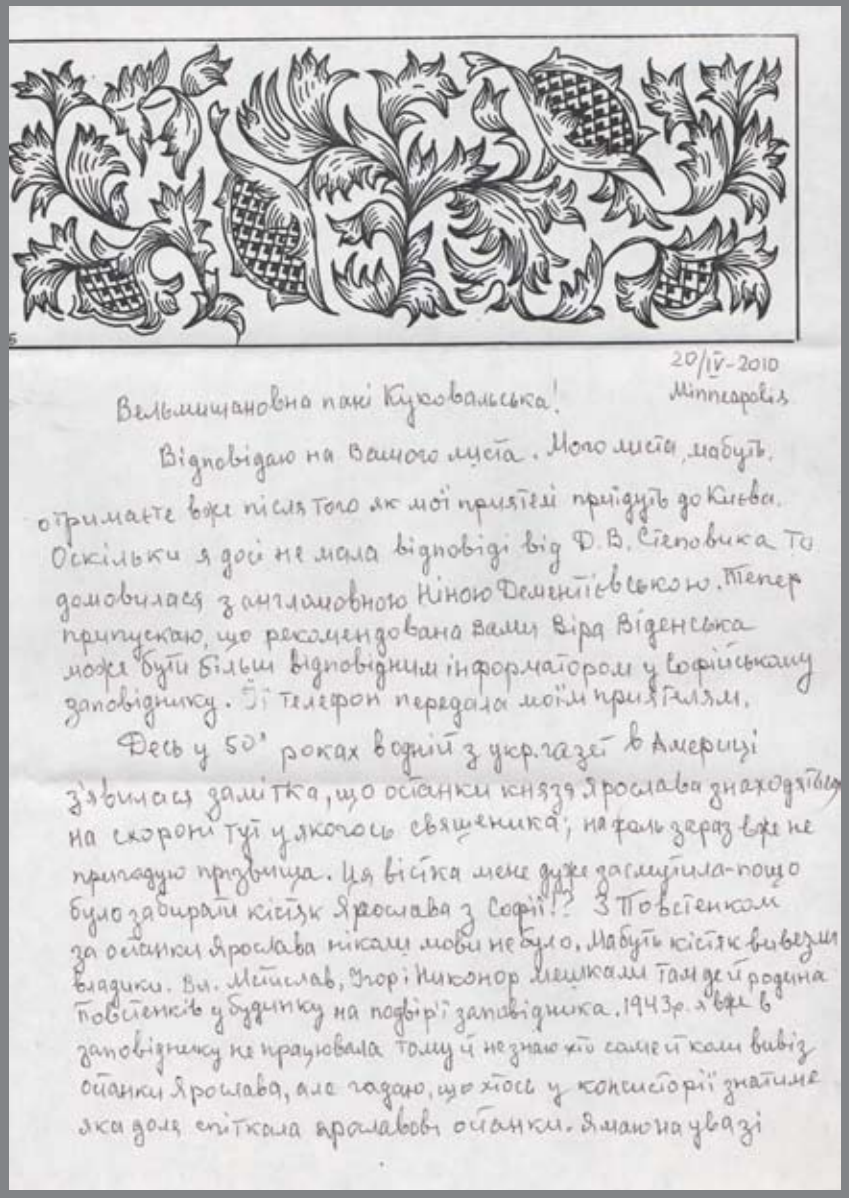

20/IV-2010
Міннеаполіс

Вельмишановна пані Кусовальська!

Відповідаю на Вашого листа. Мого листа, мабуть, отримаєте вже після того як мої приятелі приїдуть до Києва. Оскільки я досі не мала відповіді від Д.В. Сігеновика то домовилася з англомовною Ніною Дементієвською. Тепер припускаю, що рекомендована вами Віра Віденська може бути більш відповідним інформатором у Софійському заповіднику. Її телефон передала моїм приятелям.

Десь у 50' роках в одній з укр. газет в Америці з'явилася замітка, що останки князя Ярослава знаходяться на скорботі тут у якогось священика; на жаль зараз вже не пригадую прізвища. Ця вістка мене дуже засмутила-пощо було забирати кістяк Ярослава з Софії!? З Повстенком за останки Ярослава нікому мови не було. Мабуть кістяк вивезли владики. Вл. Мстислав, Григорій Никонор мешкали там деякий родина Повстенків у будинку на подвірі заповідника. 1943р. я вже в заповіднику не працювала тому й не знаю хто саме і коли вивіз останки Ярослава, але гадаю, що хтось у консисторії знатиме яка доля спіткала Ярославові останки. Я маю на увазі

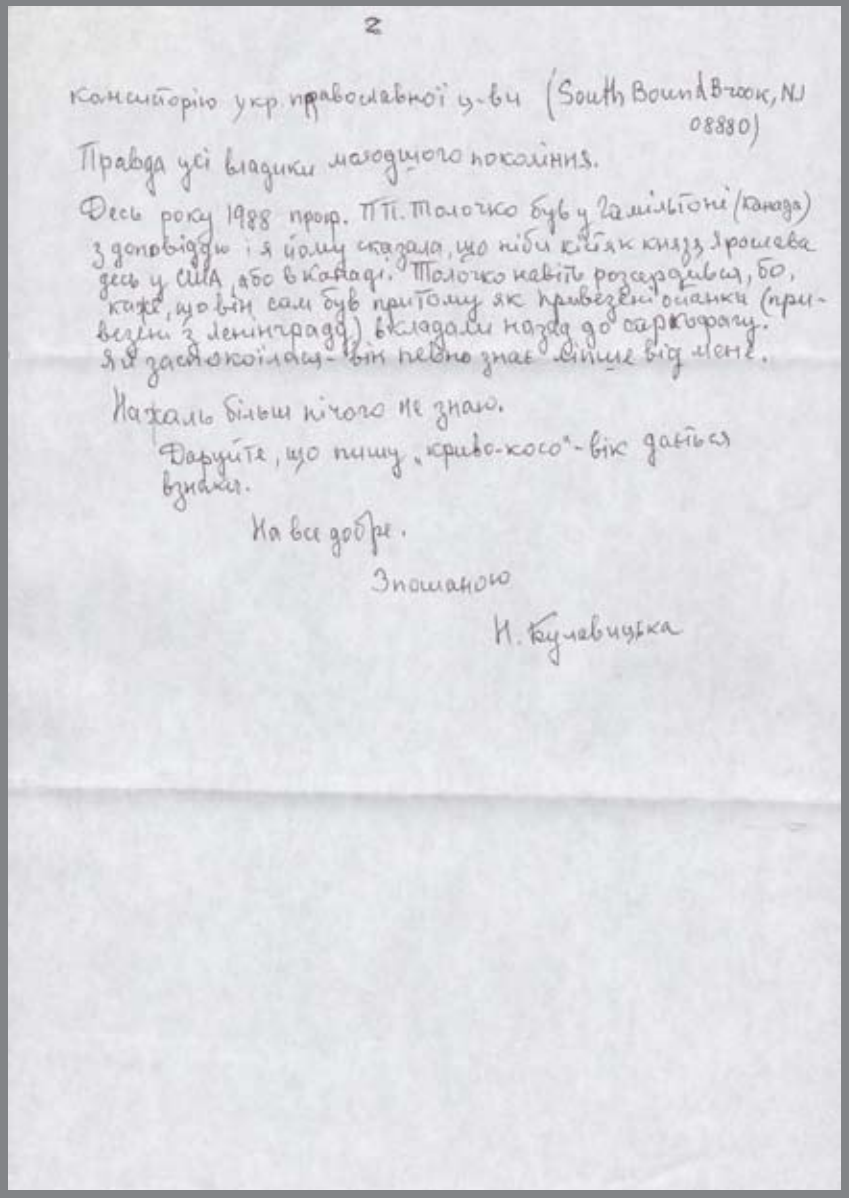

2

Консисторію укр. православної ц-ви (South Bound Brook, NJ 08880)

Правда усі владики молодшого покоління.

Десь року 1988 прор. ПП. Толочко був у Гамільтоні (Канада) з доповіддю і я йому сказала, що ніби кістяк князя Ярослава десь у США або в Канаді. Толочко навіть розсердився, бо, каже, що він сам був при тому як привезені останки (привезені з Ленінграда) вкладали назад до саркофагу. Я заспокоїлась - він певно знає більше від мене.

На жаль більш нічого не знаю.

Даруйте, що пишу „криво-косо" - вік дається взнаки.

На все добре.

З пошаною

Н. Булавицька

Лист Н. Булавицької із США (Мінніаполіс) 20 квітня 2010 року

«Из Америки мы получили письмо о том, что живший в Нью-Йорке священник Иван Ткачук хранил останки Ярослава Мудрого… у себя под кроватью»

Игорь ОСИПЧУК, газета «ФАКТЫ» 30.07.2010

Сохранились документы о том, что в 1940 году останки вернули из Ленинграда в Киев. Но тогда их в саркофаг не поместили, оставили в хранилище. И только в 1964-м их решили положить в гробницу. Однако оказалось, что на полках не два, а только один ящик с костями. Впрочем, ни у кого не возникло сомнений, что в нем лежит скелет Ярослава Мудрого.

- Тогда, 45 лет назад, я только начала работать в заповеднике «София Киевская», — рассказывает бывший заместитель директора, пенсионерка Ирма Тоцкая. — Мой наставник, заведующий фондом Сергей Высоцкий, был уверен, что в коробке останки князя. Я прекрасно помню ту коробку желтого цвета, внутри обложенную красной шелковой тканью. Кстати, до войны в саркофаге, кроме двух скелетов, нашли еще… превратившуюся в мумию летучую мышь. Я застала времена, когда эти животные селились в соборе. Спрашивала у Сергея Высоцкого, где же останки княгини Ирины. Он предполагал, что их не вернули из Ленинграда. Именно Сергей Александрович настоял, чтобы коробку с костями положили в саркофаг. Помню, рабочие с помощью рычагов и деревянных катков сдвинули массивную каменную крышку весом две тонны. Мне очень хотелось увидеть своими глазами, что там внутри. Поэтому пошла на небольшую хитрость: когда саркофаг приоткрыли, я сказала: «Если не остановиться и продолжать открывать ее, крышка может упасть». Директор возразил: «Но ведь нужно попасть внутрь, щель узкая. Сможешь в нее забраться?» «Конечно», — отвечаю. Я была худенькая, мигом вскочила в гробницу. Есть фотоснимок, на котором запечатлено, как я выглядываю оттуда. Положила внутрь ящик с останками, газеты за тот день и даже монеты и обожженную керамическую плитку, на которой написано, что здесь покоится Ярослав Мудрый.

- В 1970-е годы, когда я уже была заместителем директора по науке, впервые услышала, что останки князя Ярослава находятся в США, — продолжает Ирма Тоцкая. — Мне тогда поручили провести экскурсию для небольшой группы украинцев из Соединенных Штатов. Я была несколько напряжена, ожидала каких-нибудь каверзных вопросов. И вот подвожу их к саркофагу, рассказываю, что в нем погребен Ярослав Мудрый. Вдруг одна миловидная пани с типично украинским лицом и седыми волосами заявляет: «Ні, кістки Ярослава в Америці». Коллеги посоветовали не относиться к этому серьезно.

Газета “Факти”, інтерв’ю колишньої заступниці директора НЗ “Софія Київська“ І. Тоцької щодо місцезнаходження останків князя Ярослава

Спираючись на зібрану інформацію, адміністрація Заповідника надала пояснювальну записку Міністру Мінрегіонбуду України, який у свою чергу, звернувся до Кабміну України з листом від 02.03.2010 № 20/2-14 дск з пропозицією здійснити пошук останків Ярослава Мудрого. Результатом цього листа стало доручення Кабінету Міністрів України від 11.03.2010 р. № 349 дск, на виконання якого на базі Українського інституту національної пам'яті відбулася нарада з вирішення розглянутого питання. Нарада постановила продовжити пошуки кістяка князя Ярослава Мудрого за кордоном та всіляко сприяти генеральному директору Національного заповідника „Софія Київська" Куковальській Н.М. в організації проведення пошуку в США.

Візит генерального директора Заповідника Н.М. Куковальської до Української Православної Церкви в США

У США генеральний директор Заповідника Н. Куковальська мала зустріч з представниками Української Православної Церкви в США

На фото: представник посольства України в США, генеральний директор Н. Куковальська, архієпископ Антоній (заступник Голови УПЦ в США), представники Церкви

Церква
Святої Трійці,
Нью-Йорк,
Бруклін

Під час перемовин генерального директора Заповідника Н.М. Куковальської з архієпископом Антонієм (заступником Голови УПЦ у США) підтвердилося припущення, що останки князя Ярослава зберігаються у церкві Святої Трійці у Нью-Йорку

Генеральний директор Заповідника Н.М. Куковальська у церкві Святої Трійці (Нью-Йорк) біля ікони Миколая Мокрого, вивезеної під час ВВ із Софійського собору. Саме у цій церкві, за розповіддю архієпископа Антонія, зберігаються останки князя Ярослава

З огляду на віднайдену інформацію Національний заповідник “Софія Київська“ та Міністерство регіонального розвитку та будівництва України звернулися до Кабміну України та Адміністрації Президента України з проханням ініціювати процедуру повернення вищезазначених національних святинь до України на їх первісне місце зберігання - у київський Софійський собор

Продовження досліджень кістяка, вилученого із саркофагу

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ

МІНРЕГІОНБУД

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, Україна, 01025, МСП 01601;
приймальня: (044) 226-22-08; загальний відділ: (044) 278-82-90, 284-05-54; факс: 278-83-90;
e-mail: mrb@minregionbud.gov.ua

13.06.10 № 2/16-15/6946

на № _____ від _____

Національний заповідник "Софія Київська"

Про вивезення до Росії на дослідження фрагменту жіночого кістяка із саркофагу князя Ярослава Мудрого

Міністерство регіонального розвитку та будівництва України на лист Національного заповідника "Софія Київська" від 13.04.2010 № 52/01-18 розглянуло питання стосовно надання дозволу на вивезення до Росії на дослідження фрагменту жіночого кістяка із саркофагу князя Ярослава Мудрого, який знаходиться в Софійському соборі у м. Києві та повідомляє.

З метою вивчення вмісту саркофага князя Ярослава Мудрого шляхом проведення лабораторних досліджень кістяка, що зберігається у ньому, Мінрегіонбуд не заперечує щодо вивезення до Росії на дослідження фрагменту жіночого кістяка (1 см х 1 см) в установленому порядку відповідно до чинного законодавства.

Заступник Міністра **І.А.Соколов**

033883

Сердак
279-02-36

Вх.№ 72/01-18
07.06.2010

КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

01004, м. Київ, бульв. Т.Шевченка, 3, тел.: (044) 279-61-09, факс: 279-59-64

09.08.10 № 01-09/2696

На № _____ від _____

Маргаліне І.В.
До розгляду і подальшої надання дозволу на дослідження

Генеральному директору
Національного заповідника
„Софія Київська"
Куковальській Н.М.

Шановна Неллі Михайлівно!

У відповідь на Ваш лист від 28.07.2010 р. № 272/01-19 щодо проведення ізотопного аналізу фрагменту кістки сповіщаємо, що Служба контролю за переміщенням культурних цінностей не заперечує проти вивезення означеного предмету для дослідження у Московському державному університеті.

Додатково сповіщаємо, що такий фрагмент не може розглядатися як культурна цінність, і тому дозвіл на його вивезення не потрібен.

З повагою,

Уповноважений Держслужби контролю в м. Києві Є.М. Галушкевич

Вх.№ _____
«___» _____ 20___ р.

Листи-дозволи на проведення ізотопного аналізу

Забір фрагментів кістяка для здійснення аналізу виконали представники НДІ МДУ

Директор НДІ та Музею антропології МДУ, член-кореспондент РАН О.П. Бужилова, провідний науковий співробітник Інституту археології РАН, професор М.В. Добровольська, генеральний директор Заповідника Н.М. Куковальська. 17.09.2010 р.

Директор НДІ та Музею антропології МДУ, член-кореспондент РАН О.П. Бужилова, провідний науковий співробітник Інституту археології РАН, професор М.В. Добровольська, професор С.П. Сегеда, заступник генеральног директора НЗСК І.Е. Марголіна – досліджують кістяк.

Вересень 2010 р.

Директор НДІ та Музею антропології МДУ, член-кореспондент РАН О.П. Бужилова, провідний науковий співробітник Інституту археології РАН, професор М.В. Добровольська, професор С.П. Сегеда, співробітники заповідника І.А. Горак, В. Гайдук – досліджують кістяк.

Вересень 2010 р.

Забір фрагментів кістяка для проведення аналізів.
Вересень 2010 р.

Фрагменти кісток вилучені зі скілету будуть використані для проведення ізотопного та радіовуглецевого аналізів та розшифровки структури ДНК.

Дослідження проводяться на базі НДІ та Музею антропології МДУ

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «СОФІЯ КИЇВСЬКА»

01034, Київ, вул. Володимирська, 24 тел. 278 26 20, факс 278 67 06

«20» жовтня 2010 р. № 434/01-19

Директору Інституту геохімії навколишнього середовища НАН та МНС України Саботовичу Е.В.

Шановний Емлене Володимировичу !

Адміністрація Національного заповідника "Софія Київська" повідомляє, що на базі заповідника завершено перший етап дослідження вмісту саркофага князя Ярослава Мудрого, відкритого з науковою метою 11 вересня 2009 р.

Наявні в саркофазі кістки піддали рентгенологічному, анатомічному та антропологічному дослідженням. Була зроблена томографія та проведено сканування, що надасть можливість відтворити зовнішність померлої людини та зробити об'ємну модель кістяка.

Звертаємось до Вас, шановний Мелене Володимировичу, з проханням провести радіовуглецевий аналіз кістяку з метою з'ясування давності об'єкту.

З повагою,

Генеральний директор **Н.М. Куковальська**

вик. Марголіна І.Є.
тел.: 278 62 12

Національний заповідник "Софія Київська"

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Генеральний директор
Н.М.Куковальська
"_____" _____ 2010 р.

АКТ ВИДАЧІ

м. Київ **09 листопада 2010 р.**

Ми, що нижче підписалися, молодший науковий співробітник науково-фондового відділу Національного заповідника "Софія Київська" Гайдук В.М., з одного боку, та старший науковий співробітник - зав. радіовуглецевої лабораторії Інституту геохімії та навколишнього середовища НАН України Ковалюх М.М., з другого боку, склали дійсний акт у тому, що перший видав, а другий прийняв для проведення радіовуглецевого аналізу (для з'ясування віку кісток) дрібних фрагментів кістяку, вилученого із саркофагу Ярослава Мудрого.

ВИДАВ: **В.М. Гайдук**

ПРИЙНЯВ: **Ковалюх М.М**

Присутні: **І.Є. Марголіна**
О.Ю. Куріло

Лист до директора Інституту геохімії навколишнього середовища НАН та МНС України Соботовичу Е.В. з проханням провести радіовуглецевий аналіз кістяка з метою з'ясування давності об'єкта. Жовтень 2010 р.

М.М. Ковалюх ст. наук співробітник – зав. радіовуглецевої лабораторії Інституту геохімії навколишнього середовища НАН та МНС України та заступник генерального директора Заповідника з наукової роботи І.Є. Марголіна. Листопад 2010 р.

Національна академія наук України
Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи

ІНСТИТУТ ГЕОХІМІЇ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Україна, МСП 03680, м. Київ-142,
пр. Палладіна, 34а
Тел./Факс (38-044) 423-81-37, 424-00-60
E-mail: igns@i.com.ua

National Academy of Sciences of Ukraine
Ministry of Ukraine of emergencies and affairs of population protection from the consequences of Chornobyl catastrophe

INSTITUTE OF ENVIRONMENTAL GEOCHEMISTRY

34a, Palladin ave.,
Kyiv-142, 03680, Ukraine,
Tel./Fax (38-044) 423-81-37, 424-00-60
E-mail: igns@i.com.ua

24.12.10 № 297-656
На № _____ від "__"_____ 200__ р.

Генеральному директору національного заповідника
«Софія Київська» Куковальській Н.М.

Звіт

В київську радіо вуглецеву лабораторію при ІГНС НАН України були передані два зразки кісток (зразок-1, нижня частина скелету, зразок-2, верхня частина скелету) з саркофага Ярослава Мудрого. Кістки були оброблені за стандартними технологіями для видалення вторинного вуглецю штучного походження. На першому етапі кістки подрібнювалися та оброблювалися органічними розчинниками для видалення залишків воску та подібних консервуючи сполук. На другому етапі проводилося виділення кісткового колагену, який в подальшому перетворювався на бензол. На базі отриманого бензолу готувався сцинтилятор, та за допомогою ультра-низькофонового спектрометра « Квантулус-1220-003» визначався залишковий вміст радіоізотопу вуглецю-С14.
Радіо вуглецевий вік по тому обчислювався за допомогою програми «SYS». Для отримання календарного віку радіо вуглецеві дати були відкалібровані за допомогою калібраційної програми «OxCal-30»
Отримані результати представлені у вигляді таблиці та двох графіків.
З отриманих результатів можна зробити наступні висновки:
1. Про датовані зразки кісток належали різним людям, оскільки радіо вуглецевий вік відрізняється на 1580 років.
2. Зразок 1 з вірогідністю 85% може бути віднесений до 12-13 сторіч, та з вірогідністю 10% до 11 сторіччя. В той же час, зразок 2 відповідає періоду існування Скіфів на теренах теперішньої України.
Великий розбіг часового інтервалу для другого зразка визначається аномальною поведінкою атмосферного радіовуглецю в означений період, що добре видно з представленого графіку.

Директор
ІГНС НАН України
Академік

Е.В.Соботович

Виконавець:
Дн Ковальох ММ

Звіт про радіовуглецевий аналіз

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ ТА
МІНІСТЕРСТВО З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ УКРАЇНИ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE AND
MINISTRY OF EXTRAORDINARY SITUATION OF UKRAINE

Київська Радіовуглецева лабораторія Інституту геохімії навколишнього середовища
Україна, 03680, м.Київ-142,
Пр. Палладіна, 34-а
Тел (38-0-44) 424-0005
Тел\Факс (38-0-44) 424-0060
e-mail: psrtl@rambler.ru

kyiv14C

Kyiv Radiocarbon laboratory Institute of Enviromental Geochemistry
34-a Palladin Ave.,
Kyiv-142, 03680, Ukraine,
Tel (38-0-44) 424-0005
Tel./Fax (38-0-44) 424-0060
e-mail: psrtl@rambler.ru

Генеральному директору
Національного заповідника
«Софія Київська»
Кукувальській Н.М.

Результати радіовуглецевого аналізу кісток

№	Прив'язка	Лаб. індекс	Вік ^{14}C	
			BP	BC/AD
1	2	3	4	5
1	Зразок 1 Кістки жіночого скелету з саркофагу Ярослава Мудрого, нижня частина (вага 15 г)	Ki – 16710	830 ± 50	1σ 1160-1270AD 2σ 1040-1100AD 1110-1290
2	Зразок 2 Кістки жіночого скелету з саркофагу Ярослава Мудрого, верхня частина (вага 18 г)	Ki - 16711	2410 ±50	1σ 770-610 BC 540-400 2σ 770-610 BC 600-390

Відповідальний виконавець
наук. співробітник — В.В. Скрипкін

Керівник Київської радіовуглецевої лабораторії
ст.. наук. співробітник — М.М. Ковалюх

Підписи В.В. Скрипкіна та М.М. Ковалюха
удостовіряю
Вчений секретар ІГНС НАН України
к.г.-м.н. Вайло О.В.

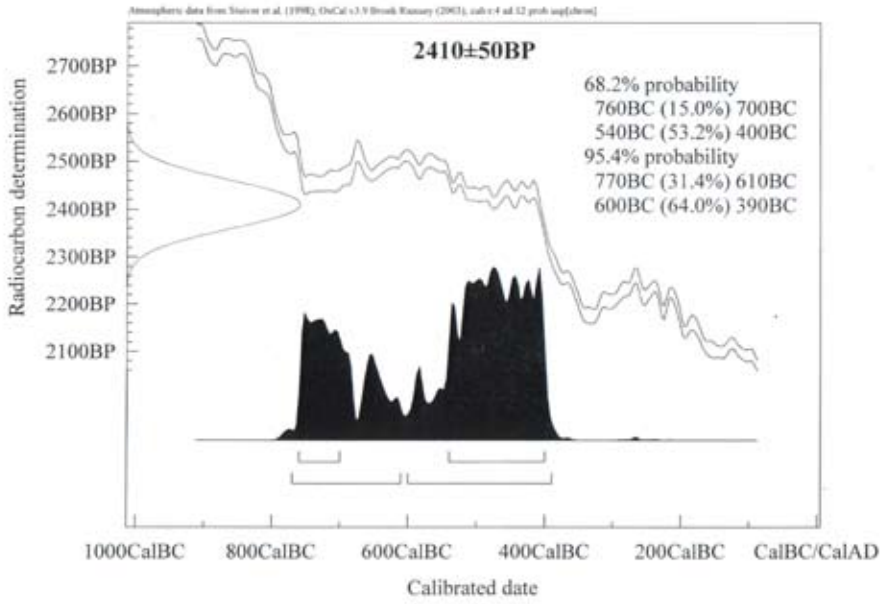
2410±50BP
68.2% probability
760BC (15.0%) 700BC
540BC (53.2%) 400BC
95.4% probability
770BC (31.4%) 610BC
600BC (64.0%) 390BC
Radiocarbon determination
2700BP
2600BP
2500BP
2400BP
2300BP
2200BP
2100BP
1000CalBC
800CalBC
600CalBC
400CalBC
200CalBC
CalBC/CalAD
Calibrated date

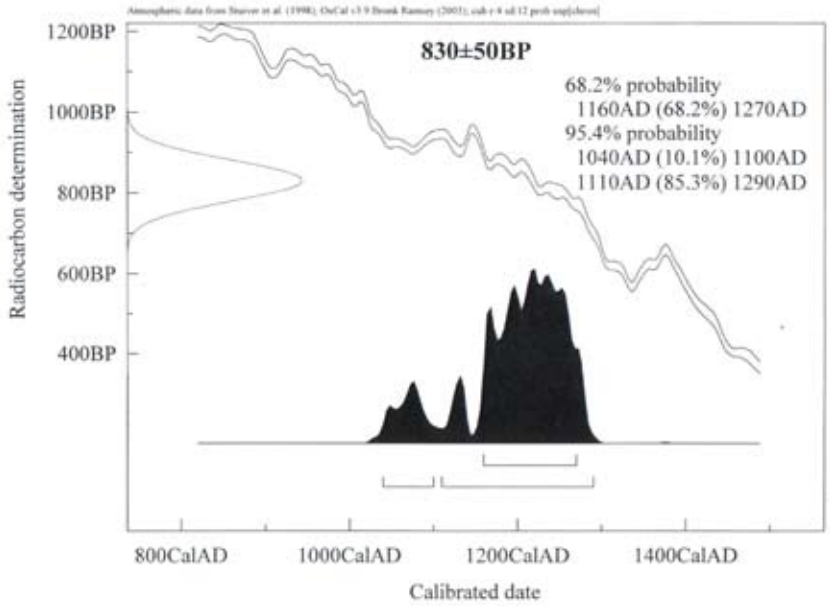
830±50BP
68.2% probability
1160AD (68.2%) 1270AD
95.4% probability
1040AD (10.1%) 1100AD
1110AD (85.3%) 1290AD
Radiocarbon determination
1200BP
1000BP
800BP
600BP
400BP
800CalAD
1000CalAD
1200CalAD
1400CalAD
Calibrated date

МОСКОВСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
имени М.В.ЛОМОНОСОВА
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ИНСТИТУТ и МУЗЕЙ
АНТРОПОЛОГИИ
им. Д.Н. АНУЧИНА
125009 Москва, ул. Моховая д. 11
Тел./факс (495) 629-75-21

10.06.2011г № 33-11/204-03

На №

Марюпіна І.Е
Нікітенко К.М.
24.06.11р.
Для використання в роботі

Генеральному директору
Национального заповедника
«София Киевская»
Н.М. Куковальской

Глубокоуважаемая Нелли Михайловна!

Согласно договоренности о научном сотрудничестве между нашими учреждениями о проведении изотопного анализа костных останков, обнаруженных в саркофаге Софийского Собора, отправляем результаты экспертизы, выполненные ведущим научным сотрудником доктором исторических наук М.В. Добровольской. По результатам проведенного исследования можно констатировать, что в саркофаге находятся кости, принадлежащие одному, а не нескольким индивидам.

Директор
НИИ и Музея антропологии МГУ
Член-корреспондент РАН А.П. Бужилова

Вх.№ 361/01-19
24 06 2011

ЭКСПЕРТИЗА
Образцов костной ткани индивида из саркофага Ярослава Мудрого, расположенного в Софии Киевской

Образцы костной ткани для выполнения аналитических работ были взяты из трех участков скелета. Цель изотопного исследования состоит в проверке гипотезы о принадлежности всех частей скелета одному индивиду.

Образцы были получены из плечевой кости (образец №1), фаланги кисти (образец №2) (костная пудра) и фрагментов остистых отростков позвонков (мелкие фрагменты) (образец №3).

Для проведения пилотного изотопного анализа был выделен коллаген из образца №1 согласно стандартной методике. Выделение прошло успешно.

Определение количеств изотопов ^{13}C и ^{15}N проведено в Лаборатории изотопного анализа Института проблем экологии и эволюции им. А.Н. Северцова РАН согласно принятым методикам. (DeNirot, Epstein, 1981; Jørkov, et al., 2007) Образцы помещались в 1М HCl (соляной кислоты) при +3°С до полной деминерализации. Затем проводилась промывка центрифугированием до получения нейтральных показателей pH. Коллаген растворялся 24 часа в растворе HCl (pH 2.5) при температуре 70°С. Затем раствор высушивался до твердого состояния. Определения осуществлялись на масс-спектрометре Thermo-Finnigan Delta V Plus.

Полученный результат составляет: $\delta^{13}C$ -19,51 и $\delta^{15}N$ 13,89. Соотношение масс углерода и азота позволяют судить о хорошей сохранности коллагена и отсутствии значимых диагенетических процессов.

Показатели могут быть интерпретированы с точки зрения реконструкции индивидуальных особенностей питания. На основании показателя по тяжелому углероду и азоту можно предполагать, что в усредненном рационе данного индивида основным компонентом были белки животного происхождения. Вероятнее всего, это могло быть мясо травоядных млекопитающих и рыба. Растительная пища, судя по

полученным данным, вряд ли могла составлять значимую часть каждодневного рациона.

Результаты выделения коллагена костной ткани из образцов 2 и 3 оказались различными. Из образца №2 (костная пудра фаланги пальца) удалось выделить количество коллагена не достаточное для проведения изотопного анализа. Количество коллагена, выделенное из образца №3, было достаточным для определения количественных характеристик содержания тяжелых изотопов ^{13}C и ^{15}N.

Количество коллагена, полученное из первого образца, было достаточным только для проведения одного определения. При работе с фрагментами костной ткани из позвонка нам удалось сформировать образец для повторных определений. Полученный результат составил: $\delta^{13}C$ -19,57, -19,61 и $\delta^{15}N$ 14,33, 14,27. Воспроизводимость результатов очень высока. Точность определения составляет 0,1 и 0,2 ‰ для углерода и азота соответственно. Поэтому сотые доли значений можно опустить. В окончательном виде результаты можно представить следующим образом:

Образец №	$\delta^{13}C$	$\delta^{15}N$
1	-19,5	13,9
2	-	-
3.1 3.2.	-19,6 -19,6	14,3 14,3

Показатели по изотопу углерода следует считать идентичными, так как различия не превышают ошибки метода. Результаты по изотопу азота превышают ошибку метода. Однако, то обстоятельство, что коллаген костной ткани был взят из двух типов костной ткани (образец №1 – компактная костная ткань, образец №3 – компактная и губчатая костная ткань) позволяет предполагать, что различия могут быть связаны с различной скоростью костных перестроек в различных участках скелета.

Итак, по сумме результатов, определение количественных показателей содержания изотопов 13C и 15N в коллагене костной ткани индивида из саркофага позволяет предполагать, что плечевая кость и позвонки относились к скелету одного и того же индивидуума.

Экспертное сообщение подготовлено
Ведущим научным сотрудником
Группы физической антропологии
Института археологии РАН,
Ведущим научным сотрудником
НИИ и Музея антропологии МГУ
д.и.н. М.В. Добровольской

18.05.2011 г.

Подпись М.В. Добровольской заверяю: [illegible] А.Д. Виногорова

Научно-исследовательский институт и музей антропологии им. Д.Н. Анучина
Москва

Закриття саркофага

Комісія із закриття саркофага: І.Є. Марголіна, Г.Ю. Івакін, М.Т. Пархоменко, С.П. Сегеда, В.В. Корніенко

С.П. Сегеда,
В.В. Корніенко,
Н.М. Нікітенко

Ковчег для кістяка

С.П. Сегеда складае кістяк для ковчега

І.Є. Марголіна, Н.М. Куковальска, С.М. Груздо, В. Гайдук, Г.Ю. Івакін, М.Т. Пархоменко, С.П. Сегеда

Ковчег з кістяком

Предмети які поклали до саркофага

Ковчег вносять до Софійського собору

До саркофага покладають ковчег із кістяком

До саркофага покладають пам’ятну дошку 1964 року

До саркофага покладають пам’ятну дошку 2011 року

До саркофага покладають газети за 28 липня 2011 року

До саркофага покладають газети за 1964 рік

До саркофага покладають ящік з копіями документів про дослідження проведенні у 2009-2011 рр.

Науковий співробітник Заповідника В’ячеслав Гайдук складає прєдмети у саркофазі

Закриття кришки саркофага

Заступник генерального директора Заповідника В.В. Кириленко (праворуч) керує закриттям саркофага